

BŘEZEN 1906.

VYCHOVATELSKÉ LISTY VI.

ČÍSLO 3.

DR. JOS. KACHNÍK.

Nekřesťanská ethika Spencerova a křesťanská ethika Tomáše ze Štítného a J. A. Komenského ve výchově.

Pokračování.

III. Svědomí a povinnost.

Základními pilíři ethiky a výchovy křesťanské jsou svědomí a povinnost. Kdo jimi otřásá, aneb jejich naprostou, na autoritě nejvyšší založenou závaznost popírá, ten uvolňuje všechny svazky společenské a popírá vůbec nejen všeliký mravní řád nadpřirozený ale i přirozený. Není možno, aby se kdo stal „hodným člověkem a občanem“, aby byl v „mravnosti a nábožnosti“ vychován bez neochvějné, na úsudku správného svědomí založené závaznosti vůči autoritě Boží a zákonodárné autoritě státní. Zásady: „Konej věrně povinnosti své“ neosvojíme si — dí K. Šmídek ve své Paedagogice pro ústavu učitelské 2. vyd. str. 96. — tím způsobem, že si umíníme povinnosti věrně konati, ale osvojíme si ji, když jednou, dvakrát, třikrát, jde-li o to, povinnosti své konati nebo se jim vyhnouti, skutečně činíme, co nám svědomí káže. Takto pro čtvrtý případ vznikne ve prospěch této zásady jistá převaha, jež stále mohutní. Konečně nelze nám jinak jednati, než věrně plniti povinnosti své.“ Není to, leč cvičiti se ve ctnostech, zvláště v poslušnosti. Svědomí a vědomí pevné závaznosti k zákonu jsou tu vůdčími činiteli. Tak jsme se dosud učili, tak tomu učil již ve 14. století český vladyka Tomáš ze Štítného díky své, a učiti velel národ svůj J. A. Komenský ve století 17. Celá naše vzdělanost a osvěta na tomto názoru křesťanském dosud je zbudována. Herbert Spencer, průkopník vývojné theorie nejen v ohledu fysickém ale i náboženském a mravním, jinak psal. A jako již za dob Viklifových, tak i nyní mnozí u nás po cizině se opičice, náboženství ze škol vyloučiti a mravouku beznáboženskou do výchovy zavésti by chtěli.

Spencer útočí na ethiku křesťanskou, že prý prohlédá jen k účinku skutku vzdálenému a nikoli k bezprostřednímu.

Mlčky prý se pojímá za pravdu, „že radosti a bolesti nižádného nemají účinku na tělo takového, aby se dotýkaly jeho schopnosti, konati povinnosti svoje. Jenom (prý) reakce na charakter se uznávají, tu se však (prý) všeobecně předpokládá, že charakteru škodí, oddá-li se radostem, ale mu prospívá, jestliže bolesti podstupuje... „Požil jste rozkoše, to pominulo, a nyní se máte tak, jak jste se měl před tím“ — praví (prý) mravokárce člověku jednomu, druhému pak: „Vy jste bolest přetrpěl, nyní vám již pominula, a tak je po všem.“ Obě výpovědi (prý) jsou mylny. Nemluvě o následcích nepřímých, jsou (prý) toho následky přímé ty, že onen člověk na krok od smrti se vzdálil, tento na krok k smrti se přiblížil.“ (Dané pravdy mravoučné, str. 83.). Skutečně?! Pak by ti, kteří rozkoši užívají, žili nejdéle, a ti, kteří trpí bolestí, tím více k smrti se blížili, čím větší jsou bolesti jejich. Tomu však není tak. Chovanec, jenž chce stát se pevným charakterem, zapírá se, ač mu to bolest působí, ale netrpí nijak tělesně, neboť myšlenka na povinnost Bohem a řádem mravním mu uloženou a na odplatu trvalou, jej očekávající, dodává duchu síly, vzpružuje jeho energii a a duch takto posílený působí zase na tělo, dodává mu hybnosti a zdatnosti. Mužové, již začasto lopotnou práci z povinnosti do úpadku konají a v bolestech a strastech tráví život svůj, dosahují posilování jsouce vědomím nábožensko-mravní hodnoty, mnohem delšího věku, než bohatí velmožové, kteří k bezprostředním účinkům jednání prohlédají a proto v přepychu a rozkoši si hoví. Ethika křesťanská nikdy a nikde neodezírala od radostnosti plynoucí bezprostředně z mravního jednání. „Radujte se, bratři,“ dí často Apoštol národů, ale dodává: radujte se „v Pánu.“ Radostnost plynoucí bezprostředně ze skutků, nemá býti posledním účelem jednání. I Spasitel účastnil se svatebního veselí, ale použil ho, aby povznesl hodovníky ku vyššímu jednání nábožensko-mravnímu a tak trvá na podstatě lidské přirozenosti, za smyslnou radostností co do stránky tělesné se nesoucí, povznesl ji ku snahám duchově-ideálním.

Ale ovšem, Spencer jen hmotný užitek měřítkem mravnostnosti činu uznává. „Rozkoš — praví —, která byla snad zjednána za cenu nenáležitou, které snad bylo požíváno v čase, který byl určen k práci, o kterou snad byl někdo bezprávně připraven, posuzuje se jedině se zřetelem ku vzdáleným škodlivým účinkům“ (l. c. str. 83.). Spencer míchá tu řád fysický se řádem ethickým. Rozkoš nabytá tehdy, kdy konati bylo jiné povinnosti, prospěla snad fysicky tím, že bylo nervstvo osvěženo, že tělu dostalo se, čeho si okamžitě žádalo, ale v řádě ethickém porušen byl pořádek, bez něhož společnost trvati nemůže. Kdyby žáci ve vyučování pojídali, nekonajíce úkolů svých a nevěnujice pozornosti výkladům učitelovým, žádný rozumný paedagog nemohl by míti zření k tomu, že žákům jídlo neb zábava rozkoš působily, ale musil by toto i každé jiné jednání podobné vzhledem ku vzdálenému účinku, totiž k mravní škodě, pokárati a mravně nepřipustným nazvati, poněvadž nebyla zachována kázeň, řád mravní; mohli se žáci před neb po vyučování najisti a pobaviti. Proto mravní zákon křesťanský každou takovou nezřízenost zavrhuje. I není pravda, co Spencer dále dí: „Jestliže někdo, oddává se rozkoším nenáležitým, nemoc si přivodí, a z nemoci té vyvine-li se choroba duhovky, která ho o zrak připraví, pak prý se zlo toto má přisouditi jednání nemravnému; jestliže však jiný, nedbaje vzpouzejících se citů, příliš časně po přestálém zánětu studiu se oddává, oči čtením namáhá, a tím o zrak se připraví na léta, ne-li na celý život, čímž neštěstí nejenom na sebe uva-

luje, ale i břemeno veliké na jiné lidi, tenkrát mravokárce mlčí“ (l. c. str. 83—84.).

Nikoli, nemlčí! Pro obojí případ platí křesťanské pravidlo mravní „Nezabiješ!“ Oba mravně chybili, jenže první z vůle zlé, druhý z vůle dobré. Proto jest prvního poklesek mravně těžší než druhého, ač u obou fysický účinek tentýž jest. Předpokládá se ovšem, že oba svobodně jednali a věděli, co činí. Ethika křesťanská nikdy a nikde lehkomyšlného zničení života aneb porušení zdraví nežádá a nepřipouští. Byl-li kde život zničen aneb ukrácen, stalo se to buď z pohnutek sobeckých nebo z neporozumění povinnosti dle mravouky křesťanské. Případy ty jsou ojedinělé a napsati povšechně: „vedení nevyslovenou domněnkou, která společna jest pohanským stoikům i křesťanským asketikům, dle níž jsme tak ďábelsky ustrojeni, že radosti nás vedou ku škodě, bolesti k blahu, lidé na všech stranách podávají příklady životů, které byly zničeny, jelikož se vytrvale pokračovalo v činnosti, proti níž se city vzpouzely“ (l. c. str. 84) — jest nevědecké a nepoctivé. Kde a kteří asketikové byli vedeni domněnkou svrchu vyslovenou? Ať dokáže Spencer příklady jednotlivými, že by kdo řídě se pravou askesí křesťanskou, život svůj byl zničil! Nevíliž, jakého stáří dosáhli asketové křesťanští sv. Pachomius, sv. Antonín a Pavel Thebanský, a jiní na poušti? Mohlo-liž mu býti neznámo, kolik tisíců hyne ročně následkem rozkoše a požívavosti? Ale vše to nehodilo se pro ethiku, již chtěl Spencer vyhověti materialisticko-darvinistickému směru doby své.

Tomuto směru obětoval, co lidstvu jest nejdražšího, nadpřirozený původ náboženství. Uvedeného ničení života jest prý příčinou popředně názor theologický. „Z uctívání kannibalských předků, jimž potěšením bývalo patřiti na trýzeň lidskou, vyplynula prvopočáteční představa božstev, která se dala usmířiti pohledem na bolesti, ale se dráždila pohledem na požívané rozkoše. Tato představa o božské přirozenosti jest patrna v náboženských soustavách všech národů polovzdělaných, zachovala se ve formách pokročilejších až do našich časů, a dosud přibarvuje náboženské přesvědčení i těch lidí, kteří jsou oddáni běžnému přesvědčení náboženskému i těch, kteří se ho podle jména odříkají“ (l. c. str. 87.). Nezdá se vám, tato slova čtoucí, jakobyste slyšeli pověstného moderního vychovatele českého, jenž napsal: „Ať se jevílo náboženství v té či oné formě: ať v Jehovovi jako mstiteli a ukrutníku, ať v Allahovi jako pijáku krve křesťanské, ať v Kristu, z něhož Vatikán učinil zpovědníka mučených... nikdy nebylo a není náboženství lidské nic jiného, než řemeslo, než obchod; nikdy nešlo za ideami božskými, nýbrž za světským úspěchem?“ (Kara Ben Jehuda (recte: Juda) v katalogu výstavy malíře Kupky v Prostějově, cyklus „Náboženství“ 1905.).

Spencer neuznává žádného zákonu. Co zákonem se zове, to prý jest jen výmyslem a sebeklamem. „Kde je lid podroben despoticke vládě, dostatečně přísné, aby lid barbarsky v pokoji a pořádku byl udržen, tam také vyrůstá theorie, že vladaři bohem dáno jest právo zákony vydávati, a poddaní že povinni jsou bezpodmínečně poslouchati a podrobovati se“ (l. c. str. 87.). Tedy není dle Spencera vlády od Boha — vše jest jen dílem zruďné vůle lidské! Lhal tedy Apoštol, když napsal: „Každá duše mocností vyšším poddána buď; neboť není mocnosti, leč od Boha, a kteréž jsou, od Boha

zřízeny jsou“ (Řím. 13, 1.)? Jest při takových zásadách ethických možná výchova k mravnosti a k občanské zdatnosti a poslušnosti?

Než mravní principy svědomí a povinnosti jsou příliš zakořeněny a rozšířeny, než aby je byl mohl Spencer mlčením pominouti. Snaží se je tedy dle stanoviska, jak dí, psychologického, vývojně vysvětliti.

„Sledovali jsme — praví —, aniž jsme to určitě pravili, vznik mravního svědomí. Neboť podstatným znakem mravního svědomí jest zajisté vláda jakéhosi citu, neb jakýchsi citů, nad jiným citem, neb jinými city. Mezi živočichy vyššími můžeme pozorovati dosti zřetelně rozpor mezi podrobováním pocitů nižších pod pocity složitější; jako když pes se bojí shltati jakýsi pokrm, obávaje se trestů, které by se dostavily, kdyby po své chuti učinil; nebo když se zdrží a nevleze do jeskyně, aby neztratil pána, který dále kráčí. Zde podřízenost jest, není to však podřízenost vědomá, tu není nijakého vnitřního názoru, který by ukazoval pravdu, že pocit ustoupil pocitu. To platí také o bytostech lidských, jsou-li duševně málo pokročilé. Člověk předvěký toulaje se v tlupách po krajině, a řídí se takovými city, jaké plynou z okamžitých okolností, jakkoli časem podléhal rozporům mezi pohnutkami, přece poměrně málo případů zažil, ve kterých by se vnucovalo jeho pozornosti, jaký prospěch z toho plyne, když se vzdálenému požitku dá přednost před požitkem okamžitým. Aniž mu stačilo rozumu, aby případy, které se mu nahodily, posoudil a z nich pravidla si odvodil. Až když pokračující rozvoj společenský přivede život složitější, v něm odříkání mnohé a mocné, až ukáže zlo, které plyne z jednání, které jen okamžitých popudů poslouchá, poučí o výhodách, jichž lze dosáti, když se na možné příhody pamatuje, teprve tehdy mohou se dostaviti zkušenosti dosti četné, aby se poznalo dobrodiní plynoucí z toho, když se pocity jednodušší podřizují pocitům složitějším. Také dospívá teprve tenkrát rozum do náležité síly, aby vyvodil zákon ze zkušeností těch a zároveň se srůstají soukromé zkušenosti a zákony z nich odvozené v jeden zákon veřejný a dědičný, který se pak vštěpuje každému příštím dospívajícímu pokolení (l. c. str. 100—101.). — Tedy svědomí, jež se zve hlasem Božím, člověku přistvořeným, není, leč výsledkem rozvoje zkušeností o výhodě toho, když se dá přednost požitku vzdálenému před okamžitým. Spencer přenáší tu opět evoluční teorii z oblasti fysické do oblasti duševní a mravní. Je-li, jak dle nejlepších vědců ukázáno, theorie Darwinova již v ohledu fysickém mylna, tím více platí to o ní v ohledu duševním a mravním. A věru, ať odpoví Spencer k otázce: Byl člověk hned od prvopočátku schopen poznati výhodnost požitků vzdálenějších před okamžitými anebo nebyl? Byl-li toho schopen, proč nepoznal to hned, když „v tlupách po krajině se toulal,“ vždyť již tehda vedl život společenský? Tenkrát prý platilo o něm, co o psovi platí, když se pro nemilé následky bojí, jakýs pokrm pohltni aneb do jeskyně zalézt. Zapomněl Spencer, že pes již před 6.000 léty tak činil, a že, ač nyní těší se v mnohých rodinách důvěrné společnosti intelligentních pánů a dam, ani v nejmenším nepokročil v poznání výhodnosti vzdálenějších požitků před okamžitými, ale za těmito jako dříve ruče se shání. Když tedy pes nepokročil, jak mohl pokročiti člověk málo pokročilý, jenž dle Spencera ve stavu tomto psu podoben byl? Jak mohl ze zkušeností soukromých vytvořiti si zákon o větší prospěšnosti požitků vzdálenějších před okamžitými veřejný a dědičný? Ostatně ničím nezdůvodnil Spencer, že by byl člověk před

věky v tlupách po krajině se toulal. Toť vybájená theorie Rousseauova o původním divokém stavu člověka! Nebyl-li ale člověk schopen od počátku zmíněný prospěch indukci zkušenostní si zjednat, kterak mohl k tomu přijíti později, když přece nikdy nemůže v účinku více býti než v příčině?

Člověk od narození svědomím obdařen jest, jež rozsuzuje v jednotlivých případech, má-li člověk co konati, poněvadž jest to dobré, aneb toho zanechat, jelikož jest to zlé. „A byl jest — dí Tomáš ze Štítného — člověk darován od Boha, že čtveru měl vnitřní pomoc, aby se přidržel Boha: svědomí, to, ježto slove synderesis, rozum osvěcený a milost. Svědomí, aby k tomu ponoukalo, co jest dobré; synderesis, to jest jakás jiskérka v mysli, ježto vrtře (vrtče, reptá) proti zlému; rozum ten by byl tak osvěcen, že by znal Boha a sám se člověk a vše, co jest na světě, a milost, ta by šla upřímě (přímo) po rozumu, že by tak každou věc vážila, jakž jest, a milovala, míry své dotáhnouc ku každé věci a nepřetáhnouc“ (Řeči besední, str. 146—147.).

Nebylo třeba, aby člověk sám na sobě zkusil následky zločinu, a tak teprve veden byl k poznání, že jest to skutek zlý a že jest se ho varovati. Jinak by Kain nemohl zván býti zločincem, neboť neznal ještě účinku bratrovraždy; bylať to vražda první. A přece, jak tu již před vraždou svědomí jeho se ozývalo! Jestli pro každého člověka svědomí zkušebním kamenem vnitřním, jak dí J. A. Komenský: „Vlastní zkusování sebe samého tytýž v svědomí, chová-li se ve všem vedle vůle boží, čili se někde něco, a jak mnoho nedostává“ (Didaktika, str. 144.).

Svědomí nejen poučuje, co jest konati a čeho zanechat, ale ono přímo velí: toto musíš činiti, onoho musíš zanechat! Odkud toto nucení, tato povinnost?

Spencer odvozuje je ze zevnějšího strachu před tresty. „Jelikož v nejnižších společnostech není ani politického ani náboženského zákona, chrání se člověk vyhověti každé okamžité žádosti jen obávaje se zlého, které by mu způsobilo rozhněvání sousedé divoši, kdyby se té žádosti vyhovělo na jejich útraty . . . Politické, náboženské a mravní zápovědi zjevují se do té doby jediné jako vzájemná bázeň cizí pomsty. Koho obzvláštní síla, obratnost a smělost učiní vojenským vůdcem, ten nutně vzbuzuje větší strach než kdokoli jiný, a mnohem určitěji zdržuje lidi, aby hověli žádostem takovým, které by jemu ubližovaly nebo jeho napadaly . . . To jest, politická vláda počíná vystupovati a vytvářeti se z nerozlišené vlády, kterou vykonává nad lidmi vzájemná bázeň. Mezi tím vyvíjela se také víra v duchy . . . Když pak se upevňuje víra v duchy a tříbí, vzniká tu jiná zápověď, která lidem nedovoluje, aby hověli okamžitým žádostem — zápověď, skládající se z představovaných trestů, které by duchové na člověka uvalili, kdyby byli od něho pohněvani; a když pak politická nadvláda jest upevněna a lid zvláště se bojí duchů po zemřelých náčelnících, jelikož je má za silnější a nemilosrdnější nad jiné duchy, tenkrát nabývá tvářnosti ten druh zápovědi, který jmenujeme nábožným . . . Kde náčelník nabude nad ostatními lidmi přemoci, tam stane se zabíjení nepřátel politickou povinností náboženskou. Oddanost k zákonodárci živému i zemřelému postoupí pak dále, až lid jemu život svůj odevzdává, aby ho užil pro své války . . . Boží přikázání, jež původně jest vůle zemřelého krále podáním dochovaná, hlavně žádá boje proti národům, s nimiž on žil v nepřátelství; o božském hněvu pak a o milosti boží

lidé se domýšlejí, že se řídí podle toho, jak lidé horlivě poddanost k němu ukazují, uctívajíce ho buď přímo, nebo nepřímo, ani příkazů jeho zachovávají“ (Dané pravdy mravoučné, str. 102—103.).

Všeliká závaznost dle Spencera vznikla ze strachu před násilím mocných, kteří pak i po smrti zbožňování a obávání, takže i ukrutnosti k vůli nim páčány a za mravně dobré a za povinnosti jmíny jsou. Rozplývají se tu povinnosti k Bohu a k bližnímu v osudný sebeklam. Náboženství a mravnost jeví se dle karikatury Spencerovy skutečně dle smyslu Ben Jehudova „řemeslem a obchodem, nesoucím se za světským úspěchem“, aby se lidé jednak vyhnuli nepříjemným následkům svých činů, jednak aby se zalíbili mocným tohoto i onoho světa, bez ohledu, zda činy jejich jiným škodí či nikoli. Spencer patrně měl tu na mysli boje Mojžišovy a výpravy křížácké. Ale jak znetvořil to, co v zájmu a dle výslovné vůle Boží a s nadšením se dalo, hledaje podnět k tomuto vzplanutí lásky a poslušnosti k Bohu v citu otrocké bázně, člověka nedůstojné! Jak jeví se tu býti poměr k Bohu pouhým výmyslem lidským a zpátečnickou lží! Toť ono „náboženství lidské“, o němž se pronesl Ben Jehuda — náboženství nyní vládnoucí, „jemuž jest věda nepřítelem“, kdežto náboženství pravé, božské, tkví prý v tom, uznati, že absolutno jest člověku naprosto nepoznatelné. „Jen upřímný muž vědy, pravíme — dí Spencer — může poznati, kterak mocnost nejvyšší, která se nám zjevuje přírodou, životem a myšlenkou úplně přesahuje nejen lidské poznání, ale i lidskou schopnost“ (Vychování rozumové, mravné a tělesné, str. 34., 35., 36.). Tedy mocnost nejvyšší jeví se přírodou; přírodu poznati můžeme, ale Boha, jenž se přírodou jeví, ani poznati nemůžeme, ani vůbec schopnosti nemáme, abychom ho poznali. Jaký tu logický odpor!

Spencer však nestará se o rozpory. Jemu „dogmatická“ nauka o Bohu nehodí se do vývojné soustavy, napřed již zosnované, neboť by jinak musil uznati povinnosti stálé, trvalé, pro všechny věky závazné. To by však nelichotilo a nezamlouvalo se duchu času, nesoucímu se za požitky hmotnými a radostnostními. „Když pokročila vzdělanost a duševní rozvoj k ní se připojující . . . tu nahromaděné zkušenosti vytvořily vědomí, že kázeň skrze pocity, která tíhne k výsledkům vzdáleným a všeobecným, obyčejně vede bezpečněji ku blahobytu, než kázeň skrze city, kterým nutno vyhověti neprodleně . . . A tato představa velící moci jest krokem v odtažitém vědomí povinnosti . . . Myšlenka na zevnější účinky zakázaného skutku vzbuzuje bázeň, která trvá, když se na vnitřní účinky skutku toho myslí, a jsouc tak přičlankována k účinkům vnitřním, vytváří jakýsi nejasný cit mravního násilí. Jelikož se mravní pohnutka jen znenáhla vynořuje z pohnutek politických, náboženských a společenských, proto dlouho spojena zůstává s vědomím povinné poslušnosti k některému z těch činitelů zevnějších, jenž k pohnutkám těm vede; toto sobě nevlastní vědomí ztrácí se teprve tenkrát, až se úplně vyjasní a nad ostatní vynikne — teprve tenkrát vybledá cit nucenosti“ (Dané pravdy mravoučné, str. 111., 112.). Napřed pojem závaznosti z bázně sebeklamem objektivován, po té subjektivován tímže způsobem vzhledem k účinkům vnitřním! Smysl povinnosti či mravní nucenosti jest prý pomíjející a oslabuje se tou měrou, jakou mravnosti přibývá (l. c. str. 112.). Konečně patrně prý, že prvek ve vědomí mravním, jenž jest vyjádřen slovem závaznosti, zmizí, jakmile nastane dokonalé přizpůsobení ke stavu společenskému (l. c. str. 113.). Povinnost a práce stanou prý se potěšením“ (l. c. str. 112.).

Dle metody Spencerovy ovšem zcela přirozeně. Povstalo-li svědomí a vědomí povinnosti ze strachu před neblahými účinky skutků, a byl-li tento politický sebeklam přenesen na původ duchový a božský, rozpozná se tokem času sám sebou a člověk zařídí se tak, aby mu následky skutků neškodily; nebude nucen ze sebeklamu vzešlého a člověk bude vše konati z rozkoše. Bude ráj na zemi!

Co tomu říká zdravý rozum? Jak pojímá povinnost ethika křesťanská? Jest zdárná výchova na zásadách Spencerových o svědomí a povinnosti možná?

a) Všichni národové došli prý sebeklamem k pojmu závaznosti svědomí a povinnosti. Dokladů jednotlivých k tomuto tvrzení Spencer neuvádí. Odezírá úplně od svědectví všech národů o furiích svědomí, o trestech, jež stihly ty, kteří nekonali povinnosti svých vůči vrchnostem a svým spolubližním. Pro něho neexistují ani tak četné doklady ze zkušenosti denní čerpané, že zločinci červem svědomí trápeni jsou v ruce spravedlnosti se vydávají. A nejsou to lidé jen z tříd nižších, ale i z tříd inteligentních, pokročilých.

Spencer zaměnil pojem povinnosti objektivní jakožto mravního principu trvalého s pojmem uvědomování si povinnosti při jednotlivých činech. Čím více kdo navykl z pohnutky vyšší konati dobré, tím méně myslí při konání tom na závaznost a povinnost, ale koná to ochotně a s radostí. Tím ale, býť sebe více pokročil a poměrům společenským se přispůsobil, neumenšuje se ani objektivně ani subjektivně závaznost či povinnost dobré konati. Jemu jen povinnost tak vryla se do duše, že při konání samém ani na ni nemyslí. I zločinec, když zločinnému životu přivyknul, otupí v sobě svědomí a cit povinnosti, takže na ně nemyslí a s uspokojením a potěšením zločiny páše; kdo rozumný však tvrdil by, že není pro něho povinnosti, aby zločinů zanechal a k životu řádnému se vrátil? Povinnost jest něco trvalého, Bohem nebo vrchností do srdce vštípeného, jež nemůže se zakládati na klamu a pominouti neb rozplynouti se samo sebou v rozkoš při dokonalejším přispůsobení k poměrům společenským. Že dělník do úpadu pracuje, nečiní z rozkoše, a nikdy z rozkoše činiti nebude, neboť těžké práce odporují hmotnosti a smyslnosti těla, jimiž tíhne ke klidu, k pohodlnosti. Dělník pracuje z povinnosti, aby zachoval život svůj a postaral se o rodinu. Jinak zvolil by raději smrt, jež byla by mu větší rozkoší, než stálá nouze a nepřetržité útrapy. Ostatně jsou povinnost a právo principy vztažnými. Kdyby se povinnost zakládala na sebeklamu, pak by i právo bylo klamem a výsledkem násilnictví, a obojí musilo by postupným rozvojem zmizeti. Jak by ale potom trvati mohla společnost lidská bez autority a práv, nedovedl by snad ani Spencer při své bujně fantasii vybájeti.

b) Jináče ovšem — než Spencer — pojímá povinnost ethika křesťanská. Ježíš Kristus, věčná pravda, absolutně děl: „Chceš-li jíti do života, zachovávej přikázání“. A když se mladík tázal, kterých? Odpověděl Spasitel: „Nezabiješ; nezczizoložíš; nepokradeš; nepromluvíš křivého svědectví; cti otce svého i matku svou; a milovati budeš bližního svého jako sebe samého“ (Mat. 19, 17. 18.). Vše touží po životě. Bez řádu mravního, bez zachovávání poměru pod — a nadřaděnosti není možno zachovati život svůj ani v řádě přirozeném, tím méně v řádě nadpřirozeném. Řád tento nemohl býti stanoven,

leč od Toho, jenž svět stvořil, nemůže býti udržován, leč vůli Toho, jenž jej založil. Podrobiti se tedy vůli Boží jest tolik, jako zachovávatí řád mravní, konati povinnost a vjíti tak do života. „Vůli zjednatí s vůlí té nejvyšší pravdy, poznajíc jí, spasení jest“ — dí Tomáš ze Štítného. „Protož duch hříšného nedojde spasení, neb není sjednána s Boží vůlí vůle jeho, nepovolí-li Boží vůli, aby sposlouchal, když co přikáže, a uvěřil, když co slibuje, a díky a chválu vzdával jemu z darův jeho“ (Řeči besední, str. 171.). A opět: „Mysl člověčí hotova jest jíti po lahodných věcech tohoto světa, až by i zašla; ale mnozí jsou tak svázáni moudrostí Boží a tak jim cesty k světu rozličným trním a velikým kamením zavaleny: protivenstvím, úsilnými nedostatky, že, když by jim šel svět pod ruku, zbujeli by, zapomenouc Boha. A to, majíce lopot a nouzi ve světě, vzývají Boha, žádají královstva nebeského“ (l. c. str. 228.).

c) Jest možno vésti chovance ku konání povinností dle nauky Spence-rovy? V ý c h o v a musí býti p r a v d i v a. Kdyby ale vědomí povinnosti bylo povstalo u lidí osudným sebeklamem, mohl by vychovatel přidržovati chovance ku přesnému a nevyhnutelnému zachovávaní přikázání a zákonů, když sám by přesností té a nevyhnutelnosti, jež dle Spencera ze strachu se vyvinula, neuznával? Jakým právem by toho též požadovati směl od chovance svého? Jak mohl by naváděti chovance k lásce k bližnímu, když přece dle Spencera přikázání toto není, leč nucení vyplynulé ze strachu před neblahými následky, které by se dostavily, kdyby druhému dobře nečinil? Spencer hledí si pomoci naukou o vyrovnaní egoismu a altruismu v budoucnosti, až prý se společnost zprůmyslní. Uvidíme, jak se mu to podařilo. (Příště dále.)

DR. JOS. KRATOCHVIL.

Problem duše v řecké filosofii.

Pokračování.

II.

OBSAH: 1. Pythagoras a Pythagorovci. — 2. Metoda filosofická. — 3. Duše je vzdušný prášek v pohybu. — 4. Duše soulad. — 5. Kritika těchto názorů. — 6. Metempsychose. — 7. Jiné názory o duši.

1. PYTHAGORAS (nar. r. 580 př. Kr. na Samu) založil filosofickou školu v Krotonu v jižní Itálii. Byla to spíše společnost, kolež, jež chtěla provéstí mravně-náboženskou reformu pilným studiem, hloubáním a sebezapíráním. Žáci vzdělávali se ve všech vědách, zvláště však v matematice a filosofii. Velkou píli věnovali hudbě a tělocviku. — Pythagoras sám ničeho nenapsal; o jeho názorech dovidáme se ze sporých zlomků Filolaových a výroků Platóna a Aristotela. Ač staly se četné pokusy a dosud se dějí, přece myslím, že je marno, chtítí rozlišiti, co učil Pythagoras sám a co jeho stoupenci, zvaní Pythagorovci. Jisto jest, že Pythagoras byl muž všestranně vzdělaný a že nauka Pythagorovců aspoň v podstatě vyvinula se z jeho myšlenek.¹⁾

¹⁾ Srov. Willmann „Gesch. d. Idealismus I.“ str. 333.

2. Účelem pythagorovské filosofie bylo osvobození lidstva od mravních poklesků a vad. Methoda byla mathematická t. j. aplikace idejí mathematických na veškeru přírodu a její principy. Čísla a poměry veličinné dávají každé věci jí vlastní zvláštnost; ony sprostředkují souvislost mezi jednotlivými zjevy a společnou přírodou. Číslo není pouze výrazem účelnosti, nýbrž též působící silou, vlastní podstatou věcí. Principy čísel, rovné a nerovné, konečné a nekonečné, jsou zároveň i principy věcí. Tím však, jak by bylo velmi snadno možno, neupadají v mathematický idealismus a pouhé abstrakce. Svět jak v celku tak v jednotlivostech jest jim zvláštností čísel a geometrických veličin.

3. V nauce o duši nejdůležitějším pramenem jest Aristoteles.¹⁾ Zprávy jeho jsou sice kusé a zdánlivě sobě odporující, ale přes to je možno spojití je tak, abychom měli aspoň přibližný pojem pythagorovských názorů o duši. — První místo u Aristotela, jež zavedlo příčinu k přčetným polemikám a diskussím, je I. kniha „O duši“ hlava 2. Někteří z Pythagorovců praví, že duše je prášek vzdušný, jiní zase hýbadlem jí nazývají. Nazývají ji práškem, ježto prach stále se pohybuje, i když je úplné bezvětrí. Pythagorovská tato definice duše připomíná nám ihned mínění Thaletovo a Anaximenovo. Vzduch tohoto stává se vzdušným práškem, něco se hýbající onoho nazývá se hýbadlem.

4. Na jiném místě praví Aristoteles, že duše Pythagorovcům je číslo samo sebou se pohybující, kterážto definice v podstatě je totožná s jinou, že duše je totiž souladem jakýmsi, harmonií: soulad zajisté prý je také směs a skladba protiv, a tělo pozůstává z protiv. Definice tato, ač někteří popírají pythagorovský její původ, velmi dobře souhlasí s celkovým systemem pythagorovské filosofie. Je-li číslo podstatou věcí, příčinou materialní i formální všeho, jest jasno, že i duše je číslo, soulad, harmonie. Neuvádí-li Aristoteles při vypisování tohoto názoru o duši autora, je pravděpodobno, že učení to bylo všeobecně rozšířeno a známo, že nebylo ani třeba zvláště jmenovati jeho zastance.

5. Pokládali tedy Pythagorovci, dle Arist., duši za vzdušný prášek, který sám sebou se pohybuje. Ježto pak podstata všeho je číslo, stejná je i definice druhá, že totiž duše je číslo samo sebou se pohybující neb soulad, harmonie, ježto číslo pythagorovské bylo harmonické. — Definice „duše je číslo“ je jistě velmi pozoruhodná, kdybychom chtěli číslem rozuměti substanci rozlišenou od těla, jež má v sobě schopnost hýbat se t. j. žiti, životní úkony konati. Podobně i definice „duše je soulad“, rozumíme-li tím, že duše je princip těla, jenž vše ladně uspořádává. Pravděpodobnější však asi je, že souladem rozuměli Pythagorovci pouze souladné uspořádání částí tělesných, nerozlišující, podobně jako valná část moderních psychologů, duše od těla. V tom smyslu odsuzuje jejich definici Platon a Aristoteles, později i Cicero.

6. Pythagorovci, hlavně asi za účelem ethickým, hlásali metempsychosi t. j. stěhování duší v jiná těla. Učení toto přijali asi z mysterií orfejských neb přinesli z Egypta. Duše prý existovaly dávno před tělem v nekonečném počtu. Pro hříchy byly donuceny vejíti v těla, aby v nich odpykaly své viny a po očištění v božství se vrátily. Duše, které i v těle lidském vedly nespořádaný život, byly nuceny vejíti v těla zvířecí a v těch trpěti za spáchané viny. Tak zlobiví vcházeli v těla hadů,

¹⁾ Nejdůležitější spisy Aristot. přeložil nám do češtiny a vhodnými vysvětlivkami opatřil Dr. Pavel Vychodil. „O básnictví“ 2. vyd. (1892), „O duši“ (1883), „Ethika Nikomachova“ (1888), „Politika“ (1895).

loupeživí vlků, odvážní lvů atd. Je tedy duše spojena s tělem jen jakoby z trestu. Hledí se co nejvíce připodobnit božství; očistěním stává se podobnou božství a vrací se v ně.

7. Diogenes Laertský tvrdí, že Pythagorovci též odvozovali duši z prsků neb tepla slunečního, jež pronikajíc vzduchem vše oživuje. Duše je nesmrtelná, ježto to, z čeho vyplývá je taktéž nesmrtelné. Živí se krví a mohutnosti její jsou jejím dechem; je neviditelná. Přechetní pozdější stoupenci filosofie Pythagorovské různě o duši soudili. Alkmaion praví, že jest nesmrtelná, ana podobá se nesmrtelným, ježto stále se hýbe; hýbeť prý se i všecko božské neustále, měsíc, slunce, hvězdy a celé nebe. Hippasos chtěje sjednoti učení Pythagorovo s Heraklitovým, učil, že principem všeho je oheň, v němž vše počíná a končí. Také duše vychází z ohně. Hicetas, první zastávce pohybu země kolem osy, tvrdil, že duše jakožto číslo stále se pohybující, je podobna hvězdám, jež také nikdy neustávají v pohybu.

III.

OBSAH: 1. *Xenofanes z Kolofonu*. — 2. *Parmenides*. — 3. *Empedokles*. — 4. *Leukipp*. — 5. *Demokrit*. — 6. *Jeho idea duše*.

1. K abstraktnějšímu, k metafysickému pozorování věci povznesl se XENOFANES z Kolofonu (nar. kolem r. 570 př. Kr.). Napsal filosofickou báseň, v níž bojoval proti nedůstojným elementům lidové víry v bohy; kárá tu Homera a Hesioda, že bohům přičítají všechny nepěkné vlastnosti lidí. Učením o jednotě stal se zakladatel pantheistické školy eleatské. O Bohu hlásal, že jest myšlenka sama, samo vidění i slyšení; Bůh povznesen nad všechny nedostatky vše proniká silou své myšlenky, své duchovosti. Je jediný, věčný, neměnný; s lidmi nemá ničeho společného.

Téměř nic není známo z jeho názorů o duši. Pouze Diogenes Laertský a Tertullian tvrdí, že Xenofanes pokládal duši za vánek, dech, jako první básníci. Takovéto pojetí dobře se shoduje s jeho celým filosofickým systemem. Pojmy dech, vánek velmi dobře odpovídají abstraktnímu jeho pojetí božství, mystickému jeho pantheismu.

2. PARMENIDES založil v jižní Itálii v městě Eleji filosofickou školu, snažil se dále rozvíjeti a dialekticko-metafysicky odůvodniti a utvrditi náboženské názory Xenofanovy o jediné se světem identické bytosti. Identifikuje myšlení se smyslným bytím. Theologickou spekulaci Xenofanovu převádí na pole více filosofické. Při změnách věcí důležitou roli hrají dva prvky: oheň a země, světlo a noc. Zvláštní váhu pak klade na prvek první, oheň a zdá se, že i duši považoval za stejné povahy s ohněm. Oheň prý (teplo sluneční) oživuje celou přírodu. Žáci Parmenidovi Zenon a Melissus hlásali asi o duši totéž.

3. Učení starých filosofů jonských: Thaletu, Anadimandra, Anaximena a Heraklita, snažil se dále vyvíjeti a zdokonaliti EMPEDOKLES z Agrigentu na Sicílii. (Nar. k. r. 490, lékař, kněz, řečník, filosof, vůbec muž neobyčejného vzdělání.) Sjednotiv různé názory předchozí filosofie, chtěl vybudovati jednotný názor na svět. Materiální příčinu věci nehledá v jediném prvku, nýbrž ve smíšenině čtyř elementů: ohně, vody, vzduchu a země. Není-li, jak hlásal Parmenides, žádného vznikání a zanikání věcí, je tu přec aspoň změna druhotných kvalit, která vzniká slučováním a rozlučováním. Co však je slučuje po případě rozlučuje? Dvě síly, jež personifikuje Empedokles názvy Lásky a Nenávisti.

Jakou měl představu o duši nelze přesněji stanovit. Aristoteles sice mluví o Empedoklově názoru na duši, ale nejasně: „Kterikoli tedy prohlédali k tomu, že se oduševněné hýbe, ti pokládali duši za bytost nejhybavější, kteří však k tomu, že poznává a čije, ti zovou duši základy, jedni více jich udávající, jiní jeden, jak Empedokles ze všech sice prvků, z nichž však každý také je duši, právě takto: Zemí zajisté zemi spatřujeme, vodou vodu, etherem ether nebeský a ohněm oheň žíravý, lásku láskou, svár svárem trudným.“ (Aristol. „O duši“ I. 2.) Dle jiných prý učil, že duše sídlí v krvi, tedy dával ji pojem bio-fysiologický.

4. LEUKIPPOS, o jehož životě nám není téměř nic známo, jest zakladatelem školy atomistické. Uznával v přírodě nekonečné množství hmotných, nekonečně malých praprveků, které se pohybují v prázdném prostoru. Tyto prvky, atomy, jsou principem světa. Učením svým sjednotil kosmologické názory Empedokleovy s učením školy eleatské. — O duši hlásal asi totéž, co známější jeho žák Demokrit. Určitějších zpráv o jeho učení nemáme.

5. Atomismus v ucelenější system propracoval a na jednotlivá vědecká odvětví aplikoval žák Lukippův DEMOKRITOS (nar. okolo 470 v Abdeře v Thrakii) všestranný učenec, který bývá srovnáván se samým Aristotelem. Demokrit souhlasil sice se svými předchůdci, že nic nového nevzniká ani nezaniká, že každá změna jest vyvolána pouze mechanickým spojováním a rozlučováním nejmenších součástek, ale nezastavil se tu, nýbrž stanovil, že principy jsoucna jsou plnost a prázdnota. Pravé, skutečné bytí je komplex atomů. Atomy samy nikdy nezanikají; dle různé své tíže narážejí na sebe, čímž způsobují víření a tím vznikly různé skupiny: svět i všechny věci. Při tom pak stejnorodé částičky se sblížily ne působením nějaké příčiny vnější, nýbrž pouhou přírodní nutností. Od věčnosti nutně vznikají světy a zanikají. Toto učení Demokritovo dalo podnět k dnešním fysickým teoriím o světě.

6. V názoru o podstatě duše vězí Demokrit ještě v hylozoismu filosofů jonských. Definuje duši „to, co poskytuje živočichům pohyb“. Nazývá ji též ohněm jakýmsi a teplem: „neboť z nesčíslných tvarů a atomů kulovité ohněm a duši zове, na př. ve vzduchu prášek, jenž ukazuje se v paprscích skulinami vpuštěných, jejichžto všestrannost zове prvky celé přírody. Z atomů kulovité nazývá duši, ježto takové útvary nejvíce všim mohou pronikati a ostatním hýbat i samy se hýbající“. (Arist. „O duši“ I. 2.) Duše tedy není než kulaté, hladké, jemné atomy. Atomy ty pronikají celé tělo; vždy mezi dvěma obyčejnými atomy je jeden duševní, jenž řídí pohyb všech. Hlavním faktorem života je dýchání. Vdychováním přijímáme duševní atomy, vydechováním nepotřebné vylučujeme. Všichni živočichové musejí dýchat, neboť jen tak udržují svůj život. Mozek je sídlem myšlení, srdce zlosti, játra náruživosti. Duše ovšem je smrtelná a zároveň s tělem zaniká.

Poznání smyslové vzniká výronem atomů z těles; tím tvoří se obrazy, idoly, které působí na naše smysly. Věci poznati, jak jsou v sobě, jest nemožno; není ničeho mimo to, co poznává rozum, totiž atomy a prázdný prostor. I myšlení jest jen pohyb atomů. Idoly (obrazy) jsou základem celého duševního života, smyslového i rozumového. — Jest jasno, že Demokritovo pojetí duše bylo čistě materialistické.

IV.

OBSAH: 1. Anaxagoras. — 2. Základní pojmy jeho filosofie. — 3. Jeho názory o duši. — 4. Sofisté a sofistika; Protagoras a Gorgias. — 5. Duše — smysly.

1. Úsilným odporem proti tělesnému, materialistickému pojetí duše novou periodu v našem problému, periodu spiritualistickou, celou

pozdější filosofii pronikající, zahájil filosof klazomenský ANAXAGORAS, který působil kolem roku 500 př. Kr. Přišel z Malé Asie do Athen vše oslňoval učeností a výmluvností. Byl řečníkem, matematikem, astronomem, filosofem a vůbec mistrem ve všech vědách. Brzy stal se přítelem Periklovým a druhem nejváženějších mužů athenských; na výši slávy byl však obžalován z bezbožství a zemřel ve vyhnanství. O rozvoj filosofie získal si zásluhy opravdu nesmrtelné: Nové obzory otevřel filosofii, předmět a metodu určil theologii a psychologii, pevný základ položil dualismu všech dob.

2. V učení svém vycházel ze zásad školy eleatské, ale tvrdil proti Empedoklovi, že ne čtyři praprvky, nýbrž nekonečné množství prvků t. j. tolik, kolik je věcí specificky různých, jest příčinou světa. K názoru svému přiveden byl asi nemožností vysvětliti kvalitativní různost věcí slučováním oněch čtyř prvků a zároveň Parmenidovým pojmem bytí, jež nemá kvalitativního určení a jest neměnné. Všecky věci, jež známe, jsou smíšeniny z nejmenších, nesměrných prvků; názvy jejich pocházejí od prvku, jež převládá, kvalitativní změny povstávají přidáváním neb vylučováním jistých prvků. Na počátku byly všecky prvky spojeny v jediný, ještě nerozrůzněný chaos. Později povstal pohyb, kterým vyvíjeli se postupně zvláštní komplexy, jež se nám lidem jeví jako různé věci.

Pohyb onen a uspořádání chaosu nezpůsobila náhoda neb bezrozumná nutnost, jak chtěl Demokritos, nýbrž nehmotný, ode všeho tělesného odrůzněný princip, *Nous* (nus). „Smíšeniny spojené i odloučené všecky poznal Nus . . . všecky věci uspořádal a obdařil pohybem, kterým se nyní pohybují hvězdy, slunce, měsíc, vzduch i částčky etherové od hmoty oddělené.“ (Fr. 12). Nus je nehmotný a ze všech věcí nejjemnější a nejčistší; je i jednoduchý a existence jeho je příčinou všeho pohybu. Jak patrné je Nus Anaxagorův daleko vyšší, vznešenější, duchovější než Logos Heraklitův. Je pravým opakem atomistické nutnosti, slepé a bezrozumné. Ačkoliv pak Anaxagoras nepovznesl se k naprosto čistému pojetí bytosti duchové, jako úplné negace tělesnosti, přece nelze zapřít, že on jest prvý vlastní dualista: na jedné straně vidí línou, chaotickou hmotu, na druhé pak sílu, bytost rozumovou, která ji rozlišuje a pořádá dle jistého určeného plánu. Jeho slučující neb rozlučující se prvky nejsou atomy Demokritovy ani prvky Empedoklovy, nýbrž quality původně substantivné, a jednotlivé věci jsou aglomeráty podobných částček dle určeného od počátku plánu. Celá tato theorie připomíná mimovolně Leibnitzovu předurčenou harmonii.

3. O problému duše ve filosofii Anaxagorově nemáme přesnějších zpráv. Z celého však jeho filosofického systému jest zřejmo, že jeho názor o duši nebyl již, jako u předchůdců, fysický, fysiologický neb biologický, nýbrž spíše spiritualistický. Připustil-li Nus, protivu to hmotnosti a nehybnosti, jest přirozeno, že duše taktéž nemohla býti ničím jiným než něčím nehmotným, výronem, částkou onoho Nus, který řídí a pořádá všecky organické pohyby. Tedy není duše onen mythický dech Homerův a prvých básníků, nýbrž duch rozumný. „Anaxagoras“, čteme v I. kn. Aristotelově „O duši“, „praví duši býti hýbající . . . méně jasně ovšem se v tom vyslovuje; namnoze sice důvodem krásna i správná mysl zove, jinde však dí, že ona jest duše; ve všech totiž živočíchích prý jest ona, i velikých i malých, i vzácných i nevzácných . . . Zdá se různiti duši a mysl, obojího však jest mu jedna přirozenost, jen že aspoň základem všeho klade po výtce mysl . . .“¹⁾

¹⁾ Aristot. „O duši“ I. 2. (překlady Dr. Vychodila str. 10.—12) Připomínám pro porozumění, že Dr. Vychodil Nus překládá mysl.

Anaxagorova nauka o onom Nus (Duchu) zanechala hluboké stopy, jak v dějinách theologie, (neboť Nus bývá pokládán za Boha) tak psychologie (spiritualistickým pojmáním duše), tak spekulace lidské vůbec. —

4. Když po válce perské nová nastala doba v politice i kultuře, působila mocně, jak je přirozeno, i na rozvoj filosofie vůbec. Vše z kořen změněno a zprevraceno. Řekové dostoupivše náhle netušené výše dostávali zavrať, sebevědomí jejich přestupovalo meze. Záhady o vzniku a příčině světa, víra náboženská neuspokojovaly jejich mysli. V oblibu vešel úplně nový životní princip: Ne vědu pro vědu, ale vědu pro život, pro zajištění blahobytu třeba pěstovat. Kriteriem všech věcí je osobní prospěch — egoism.

Výplod a orgán této tak radikální proměny duševního života celého řeckého národa, této, abych se tak vyjádřil, peloponneské války na poli duševním, je sofistika, filosofický směr representovaný, t. zv. sofisty. Právě jmenovaný životní princip a kriterium je jejich charakteristikon, byť metoda vědecká byla sebe různější.

Nejznámější ze sofistů jsou: Protagoras a Gorgias. PROTAGORAS z Abdery (nar. 480 př. Kr.) znám je svou větou, že „člověk je měřítkem všech věcí“, že tedy vše nutno zkoumati vzhledem k subjektu, že vnitřní podstata věcí vůbec je nevysvětlitelná. Když Protagoras hlásal čirý subjektivism, podstoupil druh jeho GORGIAS z Leotiny ještě dále a napsal: Není nic, a kdyby něco bylo, nemohli bychom toho poznati a i kdybychom to konečně poznali, nemožno nám řeči to vysvětliti.

Celý tento filosofický směr je ovšem též jen důsledkem předchozí spekulace: Není-li dle mínění Heraklitova, nic stálého, nýbrž vše plyne a se mění, pak nemožno žádati pevného trvalého výsledku poznání. Hlásají-li opakem toho Eleaté naprostou neměnnost věčného bytí, prohlašují-li za pouhé zdání a klam vznikání a zanikání věcí, každou změnu vůbec, není nic přirozenějšího, že i poznání věcí prohlášeno za zdánlivé, klamné. Pravda a lež nejsou než domněnky; pravdou je vše. O všem tedy možno pochybovati. Skepse je jediná cesta poznání

5. Jak způsobil takový směr úpadek filosofie vůbec, způsobil i úpadek vývoje našeho problému duše. Protagoras, jak čteme v Diogenu Laertském, tvrdil, že duše není ničím jiným než pouhými smysly. Definici takovou chápeme, vzpomeneme-li, že sofisté zavrhlí zkoumání empirické, že zdravý směr filosofický započatý Anaxagorovou naukou o duchu (Nus) nedošel ihned dostatečného povšimnutí a porozumění. — Sofisté nahradili tedy dech dřevních básníků, fysický prvek prvních filosofů, prvkem čistě fysiologickým.

V.

OBSAH: 1. Sokrates a jeho význam. — 2. Eklekticism. — 3. Základní pojmy Sokr. filosofie. — 4. Spiritualistické pojetí duše. — 5. Menší školy sokratické.

1. Naprosté překonání sofistické fysiologie, návrat k spiritualistickému pojetí duše, jak je hlásal Anaxagoras, značí SOKRATES (nar. r. 469 v Athenách, zemřel 399 př. Kr. smrtí tragickou), kterého nejmodřejším z lidí nazvala věštírna delfská. Oproti sofistické nedůvěře v možnost poznání pravdy, hlásal, že pravdu poznati můžeme, ale, že ovšem ji nepoznává, jak učil Protagoras, člověk jednotlivý, zmítaný vášněmi, nýbrž člověk sama sebe i jiné pozorující a poznávající. Tedy reflexe na vnitřní život subjektu, starý onen nápis věštírny „Poznej sebe sama“, byl mu heslem

a základní větou učení. Na základě tom stavěl svou metafysiku i etiku. V takovém pak překonání sofistické skepse je největší význam sokratovské filosofie.

2. Sokrates je první vzor eklekticismu ve smyslu nejlepší. Z filosofie předchozí převzal základní princip nutnosti a hodnoty vědy, se sofisty společnou má snahu zkoumati nejvíce subjekt. První filosofové právem zamítli mysticism, náboženskou tradici, staré theo- a kosmogonické teorie při řešení záhad metafysických, ale, jak vůbec se v životě stává, upadli v extrém: veškerou vědu chtěli převést na vysvětlování jevů přírodních. Sofisté vyzorovali nesprávný tento směr ve vědě a učili, že mimo přírodu jsou i jiné objekty vědeckého zkoumání, ale chybovali zavrhuje vědu vůbec a vše převádějí na pouhé osobní mínění. Pravou střední cestu našel Sokrates. Nezavrhil vědy vůbec ani nespokojil se osobním míněním, nýbrž našel vědě nový předmět zkoumání, jenž by vedl k vědě pravé.

3. Uznal se sofisty, že pouhými smysly nedojdeme k jistému poznání, ježto jimi vždy jen jednotlivé, změnitelné poměry se vyjadřují; nezastavil se tu však jako oni, nýbrž myslil dál, hlouběji a došel k výsledku, že bytuje též předmět neměnný, stálý, pro všechny týž, který ovšem rozumem a nikoliv smysly poznáváme. Předmět ten jest podstata věcí, pojmy všeobecné ve smyslu objektivním. „Domníval jsem se“, praví Sokrates v Platonově *Faidonu*, „že nutno mi utéci se k pojmům, bych v nich našel pravdu“ Stanoviti tedy správné pojmy jest nejdůležitějším úkolem filosofa. Přispívá pak tomu nejvíce indukce t. j. postup od jednotlivých náhodných poměrů ke stálé, neměnné podstatě a definice. Pravá věda tedy záleží v poznání všeobecných pojmů.

Nejen však v dialektice, nýbrž i v ethice věcí nejdůležitější jest poznání a stanovení pojmů mravních, jichž obsah dá se též určití induktivním postupem a rozbořem jednání člověka. Mravní jednání není dáno podáním neb zvykem, nýbrž jedině pojmovým věděním v podstatě mravnosti, podobně jako opak cnosti má příčinu v neznalosti toho, co jest mravně dobré. „Měl za to, že každá cnost jest rozumností (všechny totiž jsou prý vědomostmi)“, charakterisuje jeho etiku Aristoteles v *Ethice Nikom.* VI. 13. Hlavním požadavkem člověka je tedy ujasnění a přesné poznání toho, co jest mravné. Cnost je vědění! Člověk moudrý je člověk i cnostný, zlý je nevědomec. Tvořiti si tedy správné pojmy a řídit se dle nich, toť základní věta sokratovské dialektiky i ethiky.

Ač Sokrates většinu sil věnoval otázkám ethickým a dialektickým, přece i jeho pojmy metafysické mají velkou důležitost pro další rozvoj filosofie. Principy všeho jsou: Bůh, látka, ideje. Ve všem vládne nejlepší pořádek učí a stává se tak zakladatelem teleologického nazírání na svět. Sokrates dobře byl obeznámen s Anaxagorovým učením a Duchu a představoval si tedy i Boha Duchově, jak svědčí přívlastky vševědoucí, neviditelný, všemocný a pod.¹⁾ Bůh je příčinou světa i všech věcí v něm, co dobrého je na světě, vše má v něm svůj původ. Pro učení takové obžalován a odsouzen k smrti jedem. Z vězení mohl uprchnouti, ale nechtěl, a zemřel tak za své přesvědčení smrtí heroickou.

4. O Sokratově pojetí duše nezachovalo se nám sice mnoho výroků, ale i z těch vysvítá, jak důležitou roli hrál v celých dějinách filosofie a vzdělanosti vůbec. Člověk celou svou přirozeností, hlavně tedy duší vyniká nad zvíře. „Kterého zajisté jiného živočicha duše poznává, že

¹⁾ Srovnej mou studii o Sokratově pojmu Boha v „*Hlidce*.“

existují bohové, kteří všechny nejlepší a největší věci učinili?“ ptá se v Xenof. Memor. 423 a poněkud dále praví: „Není ti jasno, že lidé jako nějakí bohové mezi ostatními živočichy žijí, vynikající nad ně tělem a duší?“

V duši lidské jest cosi božského, neboť ona vládne v nás, a je tedy jasno, že duše vychází od božství. „Jako tělo člověka sestává z části vesmíra, tak duši musíme odvoditi ze světového Rozumu.“ Proto také duše po vyjití z těla slučuje se s božstvím, byl-li člověk dobrým; byl-li zlým trpí trest.

Smrtelné a zničitelné je to, co jiným jest hýbáno, kdežto nesmrtelné, co samo sebou se hýbe. I duše je nesmrtelná sama sebou se pohybující, učil Sokrates měně výrok Thaletův o duši lidské. Mnozí sice pochybují, že by byl Sokrates výslovně uznával nesmrtelnost, ale skutek, že nejvěrnější jeho žáci XENOFON v Kyropaidii a Platon ve Faidonovi apodikticky nesmrtelnost duše připouštějí, vyvrací jistě úplně podobné pochybnosti. Srov. rozmluvu o nesmrtelnosti duše v Platonově „Obraně Sokrata“.

Názor, že duše existuje před tělem a poznává věčné ideje, jest asi spíše čistě Platonův, ač přičítán bývá i Sokratovi. -- Oživly tedy, jak patrně, v Sokratovi některé antické náboženské názory o duši a pojem její vlivem Anaxagorovým prohlouben hlavně tím, že přesně stanoveno rozlišení těla a duše.

5. Sokrates. ničeho nenapsal. Přes to však vystoupení jeho bylo podobno mohutnému větru, jenž různě rozechvívá v lese stromy, stromky i keře. Dle různé síly, pevnosti a pružnosti různé stromy se ohýbají. Zrovna tak po smrti Sokratově různí žáci dle různé individualní své povahy a nadání různě chápali učení mistrovo. Hlavní z příčin byla ovšem i okolnost, že Sokrates nezaložil jednotné školy, nespracoval své myšlenky v ucelený system. Originalností jen jednání i myšlenek získával a uchvacoval žáky. Ti pak jen jednotlivé z myšlenek přijímající a s názory předchozích filosofů spojující, někdy vytvořili přímo karikaturu mistrova učení. Jediný, kdo plně Sokrata pochopil a prohloubil, byl Platon. Ostatní školy sokratické nazývají se obyčejně „nedokonalé, menší školy Sokratovské.“

Zakladatelé menších těchto škol: megarické, kynické a kyrenaické jsou Euklides, Antisthenes a Aristipp. O tom, co soudili o duši, nezachovalo se nám téměř nic. — EUKLIDES sjednotil eleatské učení o jediném bytí se Sokratovým názorem o jediném dobro; tvrdil, jak čteme u Diog. Laert., že dobro jest jediné, ale že je označujeme pouze různými jmény: Rozum, Bůh, Duch atd. Co není dobrem neexistuje vůbec. — ANTISTHENES, zakladatel školy kynické, právem bývá nazýván karikaturou Sokratovou. Ethika jeho i život je parodií ethiky sokratické. Učitele výstřednostmi překonal žák Diogenes, jenž bydliště si našel v sudu. — Zakladatelem školy kyrenaické byl ARISTIPP z Kyreny (nar. r. 435). Prohlásil rozkoš za poslední cíl člověka. Přijal mínění Protagorovo, že naše poznání je smyslné vnímání a nazval proto pohyb mírný rozkoší, přílišný pak bolestí. Dobro a příjemno je úplně totéž. Člověk ovládejž své rozkoše, nedávej se však jimi ovládati. *Εἶπα οὐκ ἐχομαι* říkal.

Ač nemáme přímých zpráv o tom, jak si jednotliví tito filosofové představovali duši, přece jen z nauky jejich můžeme souditi, že asi podrželi Sokratův pojem duše. Návrat k abstraktní jednotě Eleatů, jakož i četné ethické názory ve škole kynické i kyrenaické (na př. onen ideal Antisthenův — blažená smrt, podobně jako blažený život Aristippův a pod.) sou toho dosti výmluvným dokladem. (Přistě dále).

PROF. KAREL MINAŘÍK.

O úkazech meteorologických a jich fysikálních příčinách.

(Dokončení.)

Vědecké výlety do výšek značnějších v ovzduší podnikány hlavně v Berlíně (Rich. Assmann, Berson, R. Süring) v letech od r. 1890 do dneška. K výstupu do výšky 8000 m až 9000 m je potřebí balonu o 2500 m³ plynu (vodíku). Cena takového balonu i s útratami pro několik výstupů je asi 60.000 K.

Císař německý, Vilém II., daroval potřebné k podniku takovému peníze a balon, zvaný „Humboldt“, vystoupil po prvé 1. března 1893 do výšky 4356 m, po druhé až do výšky 6105 m. Když po šestém vzletu 26. května 1893 spadl dolů, shořel následkem zapálení plynu elektr. jiskrou.

Druhý ještě větší balon (obsahu 2650 m³), zvaný „Phönix“, pořízený opět nákladem císaře Viléma, konal v letech následujících výstupy (celkem 22). Při vzletu 6. prosince 1894 dosažena byla výška 9155 m, v níž byla teplota vzduchu — 47·9° C.

V letech po r. 1894 konány plavby do vzduchu volnými balony, patřícími vojenskému oddělení balonovému a též balony „Německého spolku pro vzduchoplavbu v Berlíně“. Bylo vykonáno 37 výstupů do ovzduší (až do výšky 7955 m ³/₁₀ 1898), při nichž byla teplota vzduchu správně měřena a bylo též přesně určeno, kterak teploty do výšky ubývá.

Úbytek teploty vzduchu pro každý 1000 m je dle Bersona ve výši:

0 až 1000 m	1000 až 2000 m	2000 až 3000 m	3000 až 4000 m	4000 až 5000 m	5000 až 6000 m	6000 až 7000 m	7000 až 8000 m	8000 až 9000 m
5·0	5·0	5·4	5·3	6·4	6·9	6·6	7·0	9·0°

Z toho plyne, že v nižších vrstvách ovzduší ubývá teploty skoro stejně a to pro každých 1000 m (až do výše 4000 m) něco málo více než o 5° C. Nad výškou 4000 m je úbytek teploty stále větší. Z toho však zároveň následuje, že v jisté výši musí zase pomaleji teploty ubývat, neboť by jinak již ve výši 30 km až 40 km musela býti teplota vůbec nejnižší totiž — 273° (absolutní bod nulový).

Nejvýše vznesli se dosud v baloně: 4. prosince 1894 Berson až do 9155 m a 1. srpna 1901 Berson s Dr. Süringem v Berlíně až do výše 10.300 m (balon jejich byl obsahu 8000 m³ a vodíkem naplněný) kde byla teplota — 40° C. — Tato výška 10 km je největší jaké možno dosáhnout a to jen jedinému vzduchoplavci nesenému do výše balonem aspoň 2600 m³ vodíku obsahujícím. Přes tuto hranici se dostatí bude možno jen užitím balonového koše zvláštní konstrukce a balonu obsahu 1000 m³. Koš balonový musel by býti úplně uzavřen (vzduchotěsně) a jeho stěny musely by býti tak pevné, aby snesly vnitřní tlak ¹/₃ atmosféry. Teprve ve výši asi 5500 m (při vnějším tlaku 380 mm sloupce rtuti, tedy polovičním jako při moři), okénka koše by se uzavřela těsně, vzduchu v koši zcela uzavřeném

by se přidávalo kyslíku a kysličník uhličitý, dýcháním vyvinutý, absorpci by byl odstraňován. Takto vypravený balon mohl by dosáti výšky až 14.000 m, kde je tlak vzduchu asi 125 mm. Avšak pokus ten nebyl by bez nebezpečí pro vzduchoplavce a též by stál mnoho peněz, tak že by se nedal často opakovati. Náhradou za to jsou vzlety malých volných balonů beze vzduchoplavců, které opatřeny jsou přístroji meteorol., samostatně zapisujícími, pro měření tlaku vzduchu (tím zároveň určena je výška nad zemí), dále teploty i vlhkosti. Když po jisté době plyn (vodík) průlínkami obálky ven unikne, spadne takový balon dolů na zem, při čemž ovšem přístroje se porouchají, nebo docela roztrhají, avšak jejich papírové pruhy popsané často se naleznou a z nich možno tak potřebné údaje vyčísti. Takovéto balony pouštějí se do výše od r. 1887 na návrh franc. kapitána Renarda, slují „ballons — sondes“. Již roku 1893 ($2\frac{1}{3}$) takové malé balony dosáhly výše 14000 m (teplota — 21° C, ve výši 2500 m pak byla teplota — 51° , což se vysvětluje špatným umístěním teploměru „neaspirovaného“).

Největší počet takových balonů vypustil (do r. 1903 skoro 600) L. Teisserenc de Bort v Trappech u Paříže. Z těchto dosáhlo 141 výšky 14 km nad zemí. Poněvadž doby, kdy balony tyto do výše byly puštěny, dosti stejnoměrně jsou rozděleny na dobu 5ti let můžeme z výsledků měření teploty určitě souditi, kterak nad Paříží teploty do výšky ubývá.

Přiměřená teplota vzduchu

ve výši:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 km
je:	5.3	0.7	-4.0	-9.4	-15.4	-21.9	-29.0	-36.2	-43.5	-49.3°

Asi od r. 1900 vypouštějí se první čtvrtky každého měsíce takové malé balony (50 m³ vodíku obsahující, zhotovené z lakovaného papíru) s přístroji zapisujícími (registračními jak se též říká) současně asi ze 13 hlavních měst evropských (v Paříži, Štrassburku, Mnichově, Vídní, Přemyšlu v Haliči, Berlíně, Varšavě, Moskvě, Petrohradě, Kristianii, Štockholmu, Bukurešti a Bathu v Anglii). Současně bývají konány též vzlety s velikými balony a v době nejnovější (od r. 1904) se tak děje i ve dnech předcházejících a následujících onen čtvrtky první každého měsíce.

Při těchto výstupech proletují malé balony registrační, jakož i veliké balony se vzduchoplavci skrze dolní vrstvy až do 4 nebo 5 km výšky příliš rychle, takže pozorování změn meteorologických není možné. Proto lépe slouží výzkumu vrstev nižších balony upevněné (ballons captives) a pak draky s přístroji zapisujícími (psacím aneroidem, thermografem, hygrografem a anemometrem).

Balony k lanu z ocelových drátův upevněné, mívají nyní formu válcovitou (slují balony dračí) dle udání Parsevala a pana ze Sigsfeldu. Za klidného počasí může se takový balon dlouho ve výši až 2000 m udržeti.

Jako byl v Americe vykonán první pokus zkoumati elektřinu ovzduší užitím draků (Franklinem r. 1752), podobně bylo tam též poprvé užito draků ke zkoumání ovzduší. Od r. 1894 pouštějí se na 17 stanicích ve Spoj. Státech sev. Ameriky draky do výše. Od r. 1896 dělo se tak i ve Francii, kde Teisserenc de Bort vypouštěl draky až do výšky 5300 m. Též v Berlíně bylo zřízeno r. 1901 na sev. okraji města aeronautické observatorium, odkud se vypouštějí dračí balony i draky do výše.

Aby mohl drak kromě své vlastní váhy unést ještě zapisující přístroje meteorol., vážící asi 1.2 kg až 1.5 kg, musí míti plochu 8 m² a vítr vanoucí musí míti 7 až 8 m (jinak by drak se nevzněl). Drak bývá uvázán ke drátu

ocelovému (drát pro struny klavíru) průměru 0·9 mm až 1·1 mm. K dosažení výšky svislé 3000 m je potřebí drátu délky 5000 m, jenž váží 30 kg. Váha 1 m² draka je asi 0·7 až 0·8 kg. Ke zdvižení váhy 40 kg při 10 m rychlosti větru musí míti drak plochu 15 až 16 m².

Dvě formy draků jsou obvyklé a to 1. E d d y - h o drak, jenž je složen z více draků (na způsob draků dětských) bez ocasů a 2. H a r g r a v e - h o, jenž má kostru tvaru rovnoběžnostěnu (jako vysoká klec) z lehkých tyčí udělanou, která je obtažena látkou hedbávnou, tak že vznikají dvě komory (Zellen), horní a dolní. Plochy stěn jsou něco málo vyduť. (Cena jejich je asi 48 K.) Jiná forma je od Američana L a m s o n a.

Nová meteorolog. stanice pro pouštění draků bude letos (1906) zřízena ve Friedrichshafenu u Bodamského jezera a to společným nákladem říšským, pak Bavor, Württembergu, Badenu a Elsassko-Lotrinska. Zařízení bude stát 63.000 marek, roční náklad 22.000 marek.

L. Teisserenc de Bort ve zprávě franc. Akademii věd podané o činnosti dračí stanice francouzsko-skandinávské u Viborgu uvádí, že od konce července 1902 až do května r. 1903 — často byly draky pouštěny do výše a že často se podařilo udržeti je ve výši stejné i více než 24 hodin. Shledáno, že při blížící se barom. depressi malého rozsahu nejprve při zemi nastává zatažení větru k jihu, kdežto ve vyšších vrstvách vítr se pranic nezměnil. Užitím balonů registr. ve Viborgu do výše puštěných bylo seznáno, že teploty v různých výškách málo se liší od teplot ve stejných výškách nad Paříží. Též mohlo býti dokázáno, že změny teploty ve výšce značnějšími jsou než blíže země, což je dosti překvapující náález, neboť by se zdálo, že by ve větší výšce měly změny menšími býti. Též v polárních krajinách (až při 80° severní šířky) byly draky vypuštěny od A. Bersona a H. Eliase (r. 1902) a důležité výzkumy o proudění vzduchu učiněny. V Americe byly (r. 1903) též první vzlety draků konány nákladem zeměpis. společnosti v Baltimore v krajinách tropických, hlavně poblíže ostrovů Bahamských, a takto vyšetřovány poprvé meteorologické poměry nad oceánem v horkém pásmu.

Otázky, které mají býti zodpověděny pozorováními konanými užitím balonů nebo draků jsou některé tyto: Jak se mění ve výškách různých teplota a vlhkost vzduchu za rozličné povětrnosti, to jest za vlády cyklonů nebo anticyklonů? Jak ve dne, jak v noci? Jen takto může býti rozhodnuto, může-li i na dále platiti za správnou theorie konvektivní čili ne.

Další vyšetřování týká se oblaků. Při mnohých vzduchoplavbách bylo shledáno, že byla teplota uvnitř mraků pod bodem mrazu, přes to však nebylo žádných ledových částic (jehliček) ve vzduchu, mrak skládal se z částic vodních (kuliček) přechlazených.

Zvláště nutno pozorovati směr a rychlost mraků ve výškách největších, totiž řas (cirrus), neméně je důležité studovati tvoření se a rozplývání mraků (zanikání), čemuž v poslední době právě méně pozornosti bylo věnováno. Nesmíme se domnívati, že mrak je stálý útvar plující ve vzduchu, jako nějaký balon, jehož pohyb by byl týž jako pohyb vzduchu. Zdálo by se ovšem oprávněným mínění, že jsou mraky v ovzduší obdobny ke mrakům kouře. Avšak rozdíl mezi oběma je ohromný. Kouř je složený z částíček uhlíku nespáleného a jiných látek, které brzy po výstupu z komína, když plyny, částice pevné unášející, schladly, přestanou stoupati, nějaký čas se vznášejí a pak pomalu dolů padají. Vodní páry,

z nichž jsou mračna složena, vyskytují se ve vzduchu všudy (někde ve množství větším, jinde v menším) avšak jen tam stanou se páry patrnými, kde houstnou schlazením. Mračno je tedy obraz děje, a není proto možno z pohybu mraku souditi beze všeho na pohyb vzduchu. — V krajinách horských často vidáme mraky jako nehybně na horách zavěšené, kdežto ve skutečnosti vane prudký vítr přes hory. Takové mraky stále znovu vznikají a zase se rozplývají na těchže místech a tím poskytují nám obraz klidu, podobně jako se nám z dálky jeví vodopád nebo řeka jako útvary nehybné, ačkoliv tomu tak není, neboť voda tekoucí je stále čerstvou nahrazována.

To nejsou ještě všechny úkoly, které řešiti nutno. Zbývá ještě řada problémů jiných, tak na př. studium záření slunečního na zemi jakož i vyzařování tepla ze země do prostoru světového, dále vyšetřování úkazů, jichž příčinou je elektřina ovzduší, a mnohé jiné ještě úkazy.

Nechť však jakýkoliv druh výjevů v ovzduší vyšetřujeme, ať je předmětem šetření našeho něco všeobecného nebo ať jsou to určité, zcela přesně vymezené případy, nechť vyšetřujeme stále se měnící hru mračen nebo zjevy světelné v atmosféře nebo studujeme-li záhadné projevy elektřiny ovzduší, vždy bude naší snahou vniknouti do podstaty zjevů, nespokojiti se jen pravidly ze zkušenosti nabytými — jako jsou lidové „pranostiky“ —, nýbrž pátráním po fyzikálních příčinách zjevů meteorol. ještě pevněji meteorologii založiti a pozměniti ji tak, aby byla čím býti má, totiž fyzikou atmosféry.

JOSEF ŠPAČEK.

Kritika „Slabikáře“.

Pokračování.

Ad. 5. et 6. Nedostatek metody synkritické
a vady logické.

Nepřehlednost učiva.

Methodě synkritické přikládal J. A. Komenský důležitost nad veškerou metodu ostatní a to právem; neboť na methodě synkritické založen jest pokrok moderních věd a nejvýbornější díla didaktická řídí se přesně jejími zákony. V tomto smyslu jest metoda synkritická zkušebním kamenem všech methodicko-didaktických prací theoretických i praktických.

Dokladů toho nalézáme hojnost ve všech spisech didaktických v tomto pojednání shora uvedených. J. A. Komenský pojednal o methodě synkritické ve zvláštním spise, zvaném „Sapientia dis et ter oculata“, jenžto však zničen byl požárem v Lešně. V ostatních jeho dílech nalézáme některé části, jež zdajíce se úryvky ze spisu zničeného, umožňují nám do jisté míry poznati názory slovutného autora. Připomínáme zde zvláště díla „Schola ludus“ a „Didaktiku analytickou“, kdež se praví: „Methodou synkritickou poznáváme věci nejdokonaleji.“¹⁾

¹⁾ Didaktiky analytické zásada XCIX.

Cf. Schola ludus, p. IV. Opera didactica omnia, p. III., 906. et sequ.

„Synkrisí přirovnáváme celek k celku, části k částem vedle sebe, při čemž pravdivo jest, že věci vedle sebe postavené jsou nejzřejmější.“¹⁾ „Věc před zrakem mysli rozebrati jest rozumění počátek; složit ji zase, rozumnosti pokrok; přirovnati ji k jiným téhož rodu, rozumu dovršení. Nikdo nezná věci dokonale, kdo zná věc jedinou i když ji zná rozborně i souborně; teprve když rozumí, co mají věci jiné podobného a nepodobného a proč, rozumí ji úplně. V metodě synkritické přemnoho světla se tají . . . Kdo toho umí šetřit, mnoho může vědět, co skrývá se před očima jiných“. . . . „Ve věci té jest veliké didaktické tajemství.“²⁾

Ve své obraně metody synkritické praví Komenský: „Napsal jsem o věci té knížku „Moudrost dvou- i trojoká“, jiné v jiném bystře spatřující a jiné skrze jiné mocně ukazující, t. j. o velemocném přirovnávací metody užívání k věci skrytých vypátrání, věcí temných objasnění, věcí pochybných ukázání, věcí zmatených urovnání. . . . Metoda synkritická může právem považována býti za klíč k tajemstvím“ atd.

Majíce na paměti názory J. A. Komenského o metodě synkritické, nemůžeme neodsouditi kardinální zásadu „Slabikáře“ vyslovenou v „Průvodci“ na str. 7. sub 3. „Písmena tvaru podobného mají v postupu od sebe býti vzdálena“. Zásadou uvedenou řídí se „Slabikář“ velmi svědomitě k nevypravitelné škodě didakticko-methodické; neboť jak jsme vyložili ad 1. předkládá dětem důsledně pro každou jednotlivou hlásku 4 různé tvary písemné, místo jediné řady abecední, aby si myslely a pamatovaly řady čtyři, místo 24 tvarů aby se mořily s $96 + 30 = 126$ tvary. Tak uvádí se tvar „i“ na str. 7., tvar „I“ na str. 56., tvar „i“ na str. 67., tvar „I“ na str. 89. Podobně poházeny jsou tvary ostatní po všech koncích „Slabikáře“. Tímto způsobem probírá se celá řada abecedy ve zmatené směsi čtyřikrát po sobě, k čemuž ovšem třeba jest mnoho času, jímžto zcela zbytečně se plýtvá.

Jest otázka, proč skladatelé „Slabikáře“ neuvedli vedle tvarů psaných tvary tištěné hned od počátku? Snad považovali dítky 6-leté za příliš slabého rozumu; pak jest nám velmi se diviti, jak mohli ve starším vydání Slabikáře na str. 87. uvéstí najednou 10 různých nových tvarů, na stranách následujících po 4, 5 až 6 různých tvarech nových; ve vydání novém na str. 67. uvedeno najednou 8 různých tvarů nových, na jiných místech uvedeno po 4 nových různých tvarech.

Z. toho jde na jevo, že skladatelé „Slabikáře“ považovali dítky 6-leté jednou za příliš hloupé, po druhé za příliš chytré; obě v příkrém stojí odporu s výsledky moderní vědy paedopsychologické.³⁾

Každý soudný kollega zajisté již zkusil, kterak pravou nevolí naplňuje metodika ona směs prarůzných tvarů, kdež přechod ode tvaru ku tvaru

¹⁾ Didaktiky analytické zásada sub 62. et sequ.

²⁾ Ibidem C. Nb.

³⁾ Kdo by si přál důkladně o věci se přesvědčiti, tomu doporučujeme díla: J. Sully „Studie dětství“; Queyrat, „Logika dětská a její výchova“; Löbisch, „Entwicklungsgeschichte der Seele des Kindes“; Preyer, „Die Seele des Kindes“; Sigismund, „Kind und Welt“; Keber, „Zur Philosophie der Kindersprache“; Schultze, „Die Sprache des Kindes“; Compayré, „L' Evolution intellectuelle et moral de l' Enfant“. Egger, „Observations et réflexions sur le développement de l' intelligence es du langage chez les enfants“; Perez, „L' Enfant de trois à sept ans“ a j. d.

namnoze znova žádá určitých cvičení přípravných, čímž nejen že přichází velmi mnoho času nazmar, ale i to padá na váhu, že dítky nemajice žádného u věci přehledu, žádné souvislosti předkládaných tvarů, snadno jich zapomínají. Nejsouce upozorněny v pravý čas na podobnost a rozdílnost tvarů, neustále si je pletou zaměňující je navzájem. Z toho všeho vyplývá k učení nechuf, nepozornost, nudnost a malátnost. Tím se vysvětluje záhada, proč dítky v I. tř. namnoze velmi malé činí pokroky ve čtení a psaní. Nedivíme se tudíž, vidouce ve II. tř. mnohé žáčky neznající tvarů tiskových, ve tř. III. a IV. ve čtení silně pokulhávající a velmi neúhledně píšící. Vinu toho všeho nese na místě prvého zásada „Slabikáře“.

„Písmena tvaru podobného mají v postupu od sebe býti vzdálena.“ Podle zásady této došli bychom k závěrům velmi primitivním; důsledně pak bychom museli žádati, aby na př. v zoologii, v botanice, v chemii, fysice, v historii, mluvnici atd. „věci tvaru podobného v postupu byly od sebe vzdáleny“ a tu bylo by zajímavé viděti, jak by školní knihy vypadaly a kterak „zajímavě a lehce“(!) by se z nich učilo.

Uvedený příklad snad postačí, aby aspoň do jisté míry vystižen byl dosah kardinální zásady českého Slabikáře.

Aby pp. učitelé nezbytnou nudnost a malátnost při dosavadním vyučování podle „Slabikáře“ odstranili, užívají rozličných povídek při vývinu hlásek a jich tvarů grafických. Ačkoli nejsme proti tomu, aby tu a tam učitel osvěžil mysl žactva pěkným vypravováním, přece nemůžeme nikterak souhlasiti s obyčejem, dle něhož při každé hlásce nové vypravuje se dlouze a široce namnoze bezvýznamná povídačka. Tak na př. nežli se vyvine hláska „ř“ nechá se vyhořeti celé město. Povídání takové sice baví, ale zájmu pro hlásku „ř“ nezjednává; jest-li hláska konečně vyvinuta, pocíťují žáci nepřirozené zklamání, nelibost a nudu. Zájem pak o hlásku „ř“ je pramalý; žáci raději by zůstali při hořícím městě.

To pak, protože jest mařením času a od věci vlastní odvádí, jest vadou dvojnásobnou, přirozený to následek pochybené metody.

V „Průvodci ku Slabikáři“ praví se, že pořad písmen volen jest se zřetelem k tomu, jak často které písmě v řeči se vyskytuje. Tímto nabývá jakéhosi vzhledu v úmysl skladatelův Slabikáře. Chtěli tedy docíliti hojnosti kombinací hlásek ve slova, věty a články. Konstatujeme však s podivením, že se jim valně nedařilo; neboť nalézáme kombinace velmi nepřipadné, namnoze i nejpapné, děti nikterak nezajímající, na př.: na str. 18. (nového vydání) čteme; „5 synů nosí seno“. Na str. 19.: „véna unese 4 pípy“. Na str. 25.: „5 orlů létá u lomů“ atp. Prvý souvislejší článek nalézáme teprve na str. 40., kdež čteme: „byly hony u mýtiny, honili tam páni jeleny a bažanty . . .“ Druhý souvislejší článek čteme na str. 48.: „sestra je zdráva, bratr však je churav . . . schne na těle“. Kombinace takové a podobné, jichž nalézáme ve Slabikáři hojnost, nejsou poučné ani mravně, ani věcně a což nejvíce padá na váhu, jest, že jsou fádní, nezajímavé. Podle toho nevyhověla zásada, již při sestavování řady písmen bylo užito, náležitě, jak by se dalo očekávati. V čem tedy vězí vada? Jisto jest, že dítky 6-leté neznají valnou část slov řeči mateřské; při prvopočátečním vyučování čtení a psaní jest věcí hlavní, aby dotyčné předměty děti bavily, aby působice jim tu a tam radost a obveselení, budily zájem pro učení, jež v jiném případě stává se nepříjemné a nudné. Nesmí tedy při stanovení řady písmen podle uvedené zásady býti hleděno k absolutnímu počtu případů, v nichž vyskytuje se určité písmě, nýbrž spíše k počtu případů relativnímu,

t. j. ku počtu případů vyšetřeného z řeči dětské. Podle toho by ovšem dala se sestaviti řada písmen zcela jiná nežli jest uvedena ve Slabikáři. Pak ovšem daly by se také sestaviti zajímavější pro dítky kombinace písmen ve slova, věty a články, nežli jsou ve Slabikáři.

Racionálnější zásadu konstatujeme i v tomto ohledu ve francouzském díle „Syllabaire ou premiers exercices de lecture en rapport avec la méthode d'écriture suivie du premier livre de lecture“.

Řada písmen uspořádána jest podle požadavků metody kalligrafie a synkrise. Vedle tvarů písma psacího uvedeny jsou tvary tiskové. Řada písmen jest následující: na 1. str. „l“; na 2. str. „i“, „u“, „t“; na 3. str. „m“, „r“; na 4. str. „n“, „v“, na 5. str. „c“, „o“; na 7. str. „e“; na 8. „s“; na 12. „a“, na 14. „q“; na 18. „p“; na 20. „d“; na 22. „h“, na 24. „k“, na 26. „l“; na 28. „b“; na 30. „j“, „y“; na 32. „g“, na 34. „z“; na 36. „f“.

Zvláštností jest v knize uvedené, že z 15 řádků na straně toliko 2 řádky jsou psané; 13 ostatních vyplněno jest písmem tiskovým.

V bulharské čítance pro 1. tř. vyplněna jest strana levá písmem psacím, strana pravá písmem tiskacím.

Svrchu na každé straně jest obrázek, od jehož názvu odvodí se hláska dotyčného písmene. Podobně zřízena jest německá kniha „Fibel“ von Dr. Karl Kummer, Fr. Branky und Raimund Hofbauer, 1902., jakož i slabikář uherský, jehož postup tvarů písemných jest následující: l, i, u, t, v, r, n, m, e, c, o, a, d, l, b, h, k, s, j, g, q, p, f, z, y.

V methodách francouzských a uherských dbáno zásad metody kalligrafie a synkrise, což značí pokrok nad český „Slabikář“.

Kdežto v knihách francouzských, uherských a bulharských uvedeny jsou vedle tvarů písemných tvary tiskové, nalézáme ve „Fibuli“ Dr. Kummera, Brankyho a Hofbauera od str. 8. též vedle tvarů malých i tvary velké. Ve „Fibuli“ Wiesenbergerově, jež založena jest na methodě normálnoslovné, uvedeny jsou tvary velké vedle malých, tištěné vedle psaných ihned od počátku. Kniha tato vydána byla r. 1905.

Ve „Fibuli“ Dr. Kummera, Brankyho a Hofbauera probrán celý obor abecedy (malé i velké, psané i tištěné) na 46 str. Wiesenberger upotřebil k tomu pouze 35 stran téhož formátu. Český „Slabikář“ potřeboval k tomu přes 90 stran, v novém vydání ještě více.

Ve způsobu stanovení řady hlásek vzhledem k tomu, kolikrát se která vyskytuje v řeči, zdá se, že „Slabikář“ souhlasí s německými fibulemi, až na to, že méně dbáno bylo oboru slov dětem známých a zajímavých.

Užití písmen napřed pouze psaných (50 stran!), potom velkých psaných, na to malých tištěných a konečně velkých tištěných jest vymožeností českého „Slabikáře“, jenž jeví se tu pozadu za všemi uvedenými knihami svého druhu.

Mohlo by se namítnouti, že ve „Slabikáři“ uvádí se „i“ vedle „u“, „e“ vedle „l“ atd.; od str. 51. až do 67. uváděny jsou vedle tvarů velkých tvary malé; později pak (od str. 67. až po 85.) vedle tvarů tiskových (malých) malé tvary psané a konečně (od str. 85. až po 98.) vedle velkých tvarů tiskových velké tvary psané — a že tudíž požadavkům synkrise do jisté míry vyhovuje.

K tomu podotýkáme:

Při probírání abecedy třeba jest dvojího druhu synkrise: a) přirovnání a rozlišení čtyř tvarů téže hlásky; b) přirovnání a rozlišení tvarů téhož

kroužku navzájem. Tímto způsobem vynikne jasně podstata jednotlivých tvarů, jež následkem paedopsychické multiplikace představ utvrdí se v paměti, čehož podle metody „Slabikáře“ „i I“ vedle „j J“, „t T“ vedle „f F“ atp., postrádáme tu vždy tvarů tiskových; uvádějí-li se tvary malé psané a tištěné vedle sebe, postrádáme tu tvarů velkých a naopak. Mimo to postaveny jsou některé tvary vedle sebe nenáležitě. Uvážíme-li dosah toho všeho vůbec, zvláště pak, kterak po spoustě tvarů zcela různých nejapně přichází se od „i“ k „I“, po nové spoustě tvarů k „i“ a konečně po opětné směsi k „I“, kteréžto tvary jsou v podstatě tvar jeden a týž, poznáme, že nutno jest probrati jej zajednou podle J. A. Komenského Didaktiky analytické zásad LXIV., 47. LXXI. „Čemukoli jednou prací může býti vyučováno a naučeno, nikdy nebudiž protahováno!“

Ostatně, jak jsme přesvědčeni a z různých stran se dovídáme, málo jest škol, v nichž by metody „Slabikáře“ bylo šetřeno. Na př. uvádíme kollegu J. M. Kadlčáka, jenž se o tom vyjádřil ve V. L. V. 24. na str. 375. a následujících. Jiný doklad velmi zřejmý podal kollega V. Bohdanecký ve svém „Slabikáři našeho Jarouška“ atd.

Kdybychom nic jiného nebrali v úvahu nežli úsporu času, stačilo by úplně, abychom se „Slabikáře“ a jeho pochybené metody zhostili. Uvážíme-li ostatní uvedené důvody se stanoviska metody synkritické a paedopsychické multiplikace představ, budeme nuceni zhostit se „Slabikáře“ úplně a pomýšleti na knihu dokonalejší, vzdělanou na základě moderního pokroku methodiky. (Příště dále.)

ALOIS ADAMEC :

Kreslení na našich školách obecných.

Účel kreslení.

Úkolem vyučování kreslení jest, aby mládež naučila se nejen krásu přírody pozorovati a ji milovati, ale také umění chápati a z jeho výtvorů se radovati. Vyučováním kreslení budí se tedy soudnost, zušlechťuje vkus, zjemňuje krasocit. Kreslení povznáší duše dětské od věcí všedních k ušlechtilosti a kráse a ke Tvůrci té krásy a Původci dobra a tím přispívá přímo k utužování zásad mravních.*)

Vyučování kreslení má učiniti žáka schopným, aby věci, jež pozoruje nebo si představuje, dovedl podstatnými znaky jasně vyjádřiti.

Pro tento výchovný, vzdělávací i praktický význam dlužno kreslení počítati mezi učebně předměty nejdůležitější a nejpotřebnější.

Dosavadní vyučování kreslení na školách obecných účelu tomu naprosto nevyhovovalo. Nové kreslení opravené, t. zv. moderní, lépe však p ř i r o z e n ě,

*) Lukas a Ullmann : „Zřejmo jest, že zvláště v nynějších dobách, kdy materialismus potlačil již mnohé ušlechtilé radosti, jest třeba něčeho, co by odporovalo hrozičímu sesurování mysli širokých vrstev lidu. Po náboženství jest to zajisté na prvním místě umění ; ono může povznést člověka nad zvířecí náruživost a zjednati mu vnitřní klid. Tím ovšem nepravíme, že se každý člověk musí státi umělcem. Nikoli ! Úplně dostačí, jestliže velký počet lidí bude uschopněn, aby dovedl pravé umění cítiti. Zde jest se tedy škole ze všech sil přičiniti, aby ražena byla cesta ušlechtilému vlivu na mysl lidu.“

hledá teprv cest, jimiž by účelu toho bezpečně dosaženo bylo. Sestavit osnovu kreslení, vyhovující uvedeným požadavkům, je úkol nad míru nesnadný. Podávám-li zde podrobnou osnovu kreslení pro všechny ročníky školy obecné, chci jen ukázat jednu z mnohých cest, jež vedou k cíli. Myslíci učitel uvažovati bude o tomto návrhu, co za vhodné uzná, vezme, nevhodné vypustí, lepším nahradí a tak sám postup i metodu vlastní si vytvoří. Jen tak lze se nadíti výsledku dobrého.

Obrazce (předlohy) připojené nejsou určeny k bezmyšlenkovitému okreslování; žák sám musí vystihnouti i obrysy i barvu předmětu. Obrazce pouze ukazují, co asi může cvičeno býti na jednotlivých stupních a jak jest jednoduše obrysy členiti.

Osnova kreslení.

I. školní rok.

Kreslení spojeno jest s vyučováním názorným. Dobrá díla Machačovo a Tůmovo podávají k tomu dosti látky.

II. školní rok.

1. Ellipsa. Žáci elliptické křivky již psali. Psali *o*, psali nullu. Nyní učí se kresliti ellipsu jedním tahem, kroužením v pravo i v levo kolikrát po témž místě, v polohách různých, nejdříve ve vzduchu, pak na tabuli a konečně na papíře. Ellipsy se užije ku kreslení snadných tvarů z přírody a okolí žákova, jako jsou: švestka, citron, brejle, řetěz a j.

2. Přímký svislé, vodorovné a šikmé: prapůrek, čáka, smrková větvička, mlýnek, okno, dvéře, papírový koníček (ptáček), obálka na dopis, sešit se štítkem, tabulka, žebřík a j.

3. Oblouky vyduť a vypuklé ve spojení s přímkami. Homole cukru, koflík na kávu, sud, pohár, sklenice, kniha, slunečník a j.

4. Křivky (kličky) na základě známých písmen psaných *j l h*. Podobné cvičení jako u ellipsy. Aplikace: trojlístek z národních ozdob, rybička a j.

5. Kružnice kreslí se podobným způsobem jako ellipsa. Kružnici kresliti jest s pečlivostí co největší. Užití: míč, kolo, jablko celé a překrojené, hrozen a jablíčko z ozdob národních, poklička, třešně a j. Dobré cvičení jest vystřihovati kruh z barevného papíru.

6. Tvary složitější na základě cviků provedených: zajíček, snadné listy dle přírody, třešně a jiné ovoce, mrkev, ředkvička, kování na zámek pro chlapce, zoubky pro dívky, dřevěné hračky, houby, kočička a j.

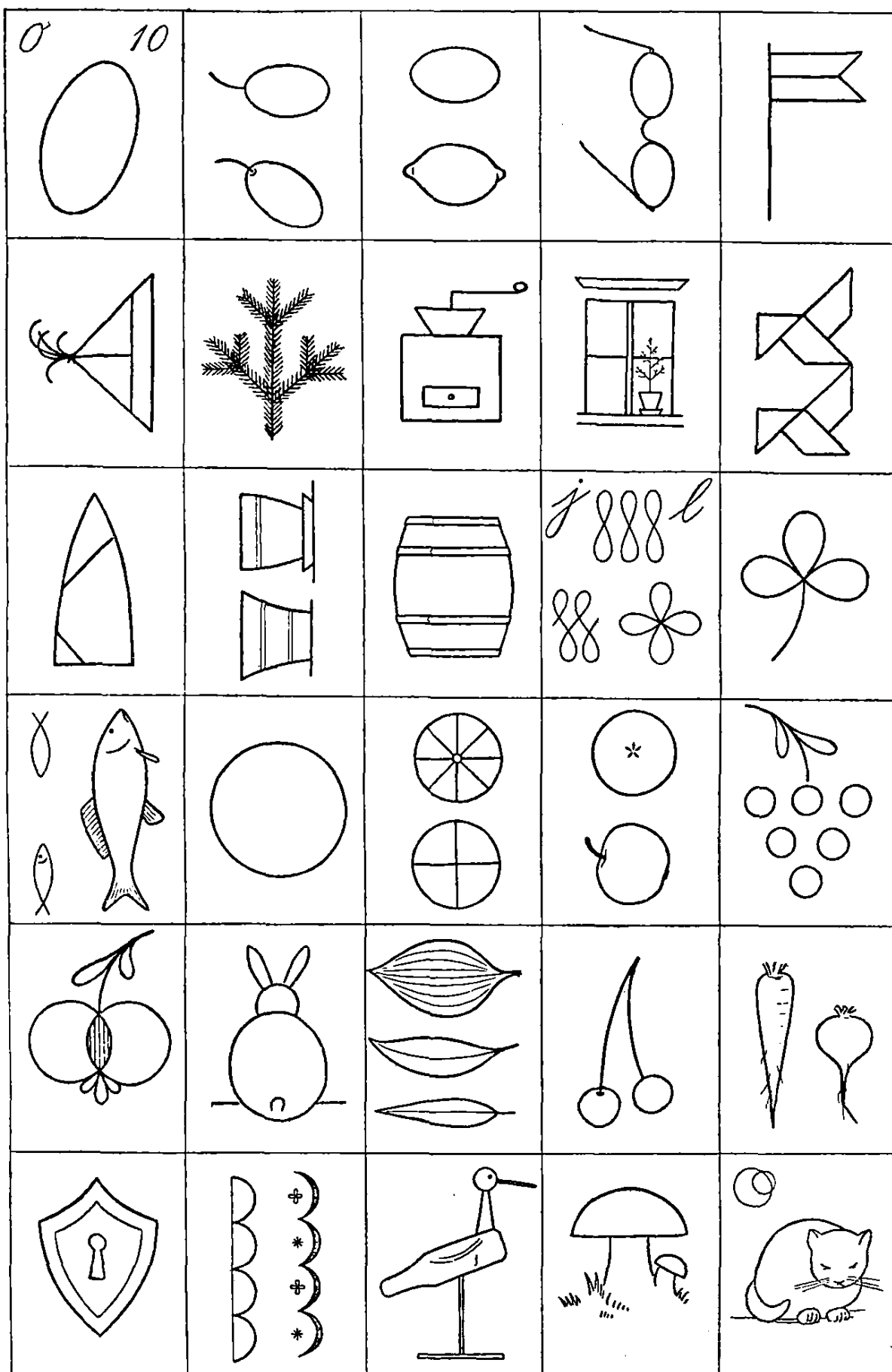
7. Žáci ilustrují samostatně národní pohádky a písňe jim přiměřené.

Někteří metodikové dávají kresliti žákům II. školního roku také čáru vejčitou a srdčitou. Čáry ty nejsou snadné. Lépe jest nechat je pro budoucí školní rok. Za to třeba jest již na tomto stupni pozornost obrátiti k skvostnému ornamentu národnímu, dosud bohužel nedoceněnému.

Zásady všeobecné.

Kreslivo: papír laciný bílý formátu 22×15 beze stigmat, volné listy, jež upevniti lze ve zvláštním rámečku. Rámečky, jež 2 léta vydrží, vyrábí papírník F. Dvořáček v Ivančicích po 6 hal. Kreslí se měkkou tužkou, gumy se neužívá. I barevných tužek užití lze, když tvar předmětu správně nakreslen byl. Švestku natřítí lze lelice a stejnoměrně (celou plochu) tužkou modrou, citron žlutě atd.

Učitel vždy ukáže žákům předmět, který kresliti mají, často i vzorně provedenou předlohu, podávající předmět v obrysech a barvách. Žáci sami zjistí pod-

II. školní rok.

statné znaky. Potom žák kreslí z paměti na tabuli, ostatní opravují. Konečně kreslí na papíře všichni z paměti, předlohy se neokreslují. Pomocných čar nebud' užíváno na tomto stupni žádných!

Při volných tazích (elipsa, kličky, kružnice) kreslí paží nataženou, nedotýkající se rukou papíru, při jiných tvarech dotýkají se papíru pouze špičkou malíku. Kreslí lehce, netlačí! Opravuje se tak, že se kreslí vedle tvaru chybného znova tvar správnější. Tak vznikne na listě často celá řada předmětů.

Učiteli, žádej vždy, aby žáci vážně práci svoji pojímali a svědomitě prováděli. Netrp ledbylostí! Svědomitost není ještě puntičkářství! Ať se učí žáci dbáti též vzorné čistoty! Chraň se ostré kritiky, ale vhodným způsobem povzbuzuj, aby se žáci nebáli, nýbrž sebedůvěry nabývali. Z připojených zde předloh lépe je vybrati jen snadné a řádně je provést, nežli kreslit mnoho a nedbale.

(Příště dále.)

DR. RUD. NEJEZCHLEBA.

Reforma náboženského vyučování na středních školách.

Novým školním rokem má zaveden býti do I. a II. třídy velký katechismus. Pro třídu třetí určena liturgika a Starý Zákon. — Konečně přece alespoň krůček do předu! Možno snad skepticky na tuto novotu pohlížeti, avšak se stanoviska paedagogického nedá se, tuším, nic proti tomu namítati.

Vyučování náboženství na školách obecných postupuje koncentricky: tatáž látka se rozšiřuje, prohlubuje a doplňuje. Na střední školu přichází žák pravidelně po V. třídě obecné (výjimkou ze IV.), neosvojiv si celé látky započaté, nanejvýš zná střední katechismus. Nutno tedy v započaté dráze pokračovati a učivo v tomto směru uceliti a dovršiti; to možno ovšem nejsnáze velkým katechismem, neboť jenom takto není postupný vývoj náboženský zdržován a nepřírozeně přerušován.

Žák zná velký katechismus ze dvou třetin (otázky bez hvězdičky a s jednou hvězdičkou), proto je mu hračkou věci známé opakovati a zbývající třetinou látky nové doplniti; kdežto dáme-li mu jinou učebnici, musí se nejenom učití oné nové třetině, nýbrž i těm dvěma probraným, poněvadž se mu podávají způsobem novým, a on je odkázán ve svém věku (10—12 let) skoro cele na doslovné znění textu učebnic. (Ovšem třeba tu vyhnouti se druhému úskalí: mechanismu!) — Vedle úlevy žákům v učení myslím, docílí se téhož, ne-li většího výsledku praktického, zvláště když katechismus zůstane příručkou až do oktávy. —

Katechetům bylo uloženo podati rozvrh učiva na jednotlivé semestry; podávám tento návrh:

I. semestr: Z katechismu: 1.—12. článek víry + poslední věci člověka. (= 51 stránek)

Při tom nacvič: věřím, anděl Páně, zdráva's královno, čtvrtěční a páteční modlitbu, trojí růženec.

Z liturgiky: církevní rok.

II. semestr: Z katechismu: všeobecné o víře (ot. 6.—36.) všeobecné o milosti (ot. 508.—522.), o svát. Oltářní a mši sv., o svát. pokání a odpustcích, o svát. posl. pomazání. (= 43 strany)

Při tom nacvič: vzbuzení víry, modlitby při mši sv. a vzbuzení dokonalé lítosti.

Z liturgiky: obřady při mši sv., svát. Oltářní, pokání a posl. pomazání.

III. semestr: Z katechismu: křest, biřmování, svěcení kněžstva, stav manž. všeobecné o svátostech, svátostniny; naděje; dekalog, I.—III. přík. boží (ot. 344.—401.) (= 43 strany)

Při tom nacvič: vzbuzení naděje, některé modlitby k P. Marii, sv. Jos., Aloisu, andělu str. a modlit. střelné.

Z liturgiky: obřady při křtu, biřmování, svěcení kněžstva, stavu manž., svátostninách; nejdůležitější stupně hierarchické a paramenta.

IV. semestr: Z katechismu: IV.—X. přík. boží, patero přík. církevních, všeobecné o lásce (ot. 327.—343.); křesťanská spravedlnost. (= 52 strany)

Při tom nacvič: vzbuzení lásky, dobrého úmyslu, modlitby před a po jídle.

Z liturgiky: řád postní liturg. barvy.

Některé vysvětlivky: V rozvrhu hleděl jsem material učebný souměrně rozdělit (II. a III. sem. 43. str., v I. a IV. 51 a 52 str. ale méně liturgiky), sdružit logicky věci k sobě patřící (ku *credu eschatologii*, k dekalogu křesťanskou spravedlnost); konečně i moment praktický jsem měl na mysli hlavně u svátostí, probírat totiž co nejdříve svátostné zdroje, z nichž žáci de praesenti čerpají, anebo alespoň mohou čerpati. Že i postup synthetický proti vědecké analýsi u žáků nedospělých se více zamlouvá, třebas by si už na střední školu minimum náboženských poznatků přinesli, nekladu generalia (všeobecné o víře, naději, lásce, svátostech) v čelo, nýbrž jako résumé, až probrány jednotlivosti.

Liturgika má býti jenom v I. a II. třídě předmětem pomocným oživujícím látku katechismu; probírají se tudíž jenom ty liturgické stati, jež nějak s katechismem souvisejí. Nic méně možno i tak seznámiti žáky po částech s celým materialem liturgickým. Pro III. třídu I. běh zůstala by partie o bohoslužebných místech, již by se mohlo více pozornosti věnovati a pak celé učivo liturgické zaokrouhliti a v celek seskupiti.

Aby náboženská látka všecy schopnosti žáků zaujala, aby se nejenom učila ale i prakticky uplatňovala, prožívala, připojují k učivu přílehlé modlitby, jež by se mohly po případě rozšířiti, zaměnití etc, jak uzná katecheta za dobré. Odporučovalo by se modlitby ty nejenom nacvičiti, nýbrž je se žáky ve škole a v kostele se často modlití, ba — možno-li — aspoň několik hodin náboženských v kostele odbývati (místo ve škole). Po vysvětlení dala by se velmi účinně v chrámě připojití buď píseň nebo modlitba pointu učiva obsahující, jež by city náboženské budila, a tím by daleko intenzivnější a trvalejší dojem byl v duši žáků zůstaven než při pouhém vysvětlování a memorování.

Starému zákonu vymezem v nové osnově pouze jeden semestr. Tím už dáno, že dosavadní materiál dlužno redukovati na polovici. Praktický život studentstva tím sotva utrpí; bude nutno hlavně to akcentovati, proč vůbec se žáci St. Z. učí, totiž ideu messianskou; vše ostatní je podružno a proto jen potud se bere, pokud potřeba, čas a síly dovolují; že Pentateuchu musí býti věnována patřičná pozornost, samo sebou se rozumí. Rozhodně ale ať se vypustí všechno to, oč v kruzích odborných se vede spor a není v tom žádoucí jednoty; celé učivo ať se upraví v souhlasy s výsledky moderní biblistiky.

Novému Zákonu ponechán zcela pochopitelně celý rok a ještě je i to málo. Proto by bylo s velikým prospěchem, aby jako pomocná kniha zaveden byl celý

text N. Z. ve formátu malých biblí protestantských, jež by měl žák vždy při ruce a rovněž ji nosil s sebou na vyšším gymnasiu do fundamentalky, dogmatiky a moralky. Tím ovšem jsem se dotekl starého boláku: nové vydání české bible! Prozatím si pomůže katecheta tím, že alespoň svou bibli do IV.—VII. třídy donáší anebo v kathedře po celý rok má a často ji používá. Tím nabudou skripturistická argumenta jiného významu, a což důležitější, nebude bible žákům knihou neznámou. —

Co se týká učebnic pro novou osnovu, je těžko rozhodnouti. Pro liturgiku užívá se u nás na Moravě (dle programů) knihy Hrudíčkovy, Ctiborovy, Martin-Konrádovy a Podlahovy; přípustny jsou ještě Fischer-Poimonova, Frencl-Drozdova, Vondruškova. Nemohl jsem pro spěch všecky prohlédnouti. Podlahova se mi nejvíc zamlouvá a to už proto, že je pracována na podkladě nynějšího katechismu a má četné ilustrace (menší nedostatky lze snadno odstraniti). Čím odstraňuje? — svojí obšírností a podrobností; má 172 strany většího formátu a dosti také tisku drobného. Odmyslíme-li si ty četné ilustrace a pak celé statě z katechismu, máme ji skoro o třetinu menší. Kromě toho užívalo by se jí vlastně po pět semestrů a i tu možno ještě ledaco vynechat anebo jen se dotknouti a žákům nadanějším ponechat ku privátnímu studiu.

Daleko větší potíží jest učebnice St. Z. Dosud se užívá na Moravě těchto: Hulakovský — Koželuha, Dr. Podlaha, Ježek — Bedroš; v Čechách tuším ještě: Dr. Matouš — Procházka, Dr. K. Vondrouška, Pokoj. Na některých reálkách v Čechách zaveden Starý i Nový Z. v III. třídě od Ježka — Bedroše (ve IV. tř. liturgika, v I. a II. katechismus.) Nezbude asi nic jiného leč vydati novou cvičebnici se zřetelem k tomu, co svrchu řečeno.

Načrtl jsem na rychlo tento návrh s vědomím, že mnoho katechetů má daleko více paedagogických zkušeností a vědomostí, jež nutny jsou k tomuto referátu. Chtěl jsem jenom dáti impuls, aby se rozpředla discusse o tom třeba v „Hlase“ nebo „Našinci“, a pak teprve aby každý zaslal svůj elaborát konsistoři.

VERITAS.

Volná škola.

(III. LIST ZE SLEZSKA).

Učitel náboženství! Jak ctihodný, vznešený to úřad pro každého, kdo se mu věnuje z nadšení a přesvědčení, kdo však i nezavírá oči před proudy moderní doby a vědom si je fakta — náboženské svobody, fakta, že náš věk rozumový větší váhu klade při náboženství na jeho vliv ethicko-mravní než jeho stránku dogmaticko-mystickou. Náboženství stalo se více věcí srdce, myslí, nadšení než chladného rozumu. Učitel náboženství nesmí býti žádným docentem vědy theologické, musí býti vychovatelem, který dovede u mládeže vzbuditi cit náboženský, jej pěstiti a jemu vliv na vůli a povahu zjednat.

Tím je, tuším, více řečeno, než by se na pohled zdálo. Ale naše duchovenstvo — mám na mysli poměry na Těšínsku — strnulo většinou tak na své ledabylé staré methodě, že není ani přístupno přesvědčení o potřebě pokroku metody náboženského vyučování. Vychovávací metoda všech světských předmětů učebných se během posledních 35 let velice, ba utěšeně zdokonalila, jen metoda náboženského vyučování zůstala strnulým „noli me tangere“! — Proč?

Jednak netečností katechetů samých, jednak — jak se zdá — názorem jakoby staré křesťanství novou methodou utrpělo na své původnosti. Jak neblahý to názor, o tom přesvědčí se naše duchovenstvo snad pozdě. Ať nikdo nemyslí, že nezáleží na formě, jakou se náboženství mládeži podává.

Je to vždy zlým znamením, když právě hodina náboženská je nejvíce obávanou a děti raději poslouchají zdařile vykládané učitelem bajky starořecké nebo starořímské mythologie, než bibli a z ní vyvozené nauky křesťanské. Tím ocitá se katecheta v obtížné konkurenci s učiteli světskými a marné pak jest naříkati na domnělou nevážnost školy i lidu k náboženskému vzdělání, na zhoubný vliv beznáboženské společnosti i literatury. Faktum jest a zůstane: pravý vychovatel náboženský, který svůj úřad katechetský považuje právem za nejdůležitější úkol kněžský, bude vždy u mládeže i lidí míti úspěch, jeho slova blahovolně podávána, jeho katechese — bedlivě připravená — jeho zkušenost k životu rodinnému i občanskému se nesoucí vstřípí se maně, bezděky v paměť i v duši dětskou a zakoření náboženství v ní tak pevně, že nikdy nevymizí. — Než k utužení náboženské výchovy nestačí jen katecheta; třeba tu pomoci učitelstva světského i rodičů. Nezavadí-li učitel nikdy ani slovem o pojmy náboženské, činí na děti dojem, jakoby mu na něm vůbec nezáleželo, jakoby je pouze duchovenstvo drželo. Podobně nevšimavost rodičů a starších sourozenců k náboženství působí vlažnost a lhostejnost náboženskou i u mládeže, zvláště když povinnosti školní odrostší vstupuje do let svobodných. Odnese-li si k tomu ještě z hodin náboženských nemilý dojem, jisto, že náboženství odporující společnost již dovrší na ní své zhoubné dílo.

Nelze ovšem od učitele světského žádati, aby do svých učebných předmětů násilně zatahoval otázky náboženské. Jsou předměty, jako matematika, kreslení, psaní, tělocvik a p., které s náboženstvím nemají nic společného a zatahování do nich náboženství bylo by jen *n e c h u t n ý m p r o f a n o v á n í m* jeho bez účelu, beze smyslu.

Jsou však učebné předměty, jako dějiny, zeměpis a přírodověda, kde reflexe náboženské jsou zcela na místě a případné. Církevní politika, vojny vyvolané k sobeckým účelům církve nebo pronásledování pro vyznání ovšem sem nepatří. Ale vyličení blahodárného vlivu křesťanství na osvětu, pokrok a mravy národů, vyličení úpadku národů pro úpadek čistého náboženství nebo pro život náboženství odporující, vyličení užitečných institucí křesťanských — to vše musí k utužení náboženského ducha ve mládeži přispěti.

A co teprve věda přírodní!

Jak ideálním učitelem náboženství stane se tu učitel světský, když vřelými slovy vyličí tu všemohoucnost a moudrost Stvořitelovu, když při každém předmětu poukáže mile na účelnost v přírodě, zákonitost a velkolepost řádu světového — díla to božího!

Toť jistě daleko větší užitek z přírodních věd, než mechanické vypočítávání jednotlivců, podrobné popisy přírodnin a p. Nevím, zda-li již takové methodické dílo je vydáno, které by přírodovědu školní z té stránky probíralo. — A přece tento nábožensko-ethický účel přírodovědy velice dobře dá se sloučiti s účelem praktickým! Zkusil jsem to po léta sám a vím, jak mé výklady působily na smýšlení pokročilejších chlapců a dívek. Říkali, že jsem učil náboženství.

Ale bohužel není u veliké části učitelstva dobré vůle, aby tím způsobem náboženský život lidu utužovalo a šlechtilo spoléhajíc v tom docela jen na duchovenstvo — z části rovněž nevyškolené a prázdné nadšení. Mnohdy však i církevní úřady nesou vinu vlažnosti učitelstva k náboženské výchově. Na

Těšínsku na př. na mnoha místech podporovali učitelé katechety ve vyučování náboženském, jmenovitě tam, kde kněz pro stáří nebo velikou vzdálenost školy od kostela nemohl pravidelné hodiny náboženské dodržovati. Činili tak učitelé docela z ochoty a nezištně. Než co se nestalo při náboženské visitaci a zkoušce náboženské? Pan děkan u přítomnosti rodičů, dětí i jiných sousedních kněží pochválil místního katechetu pro velikou svědomitost a horlivost pro náboženství — o učitelstvu ani muk! Ba někdy vyzněly chvály děkanovy na katechetu jako výtka škole pro beznáboženský ráz její.

Při takovéto nevšímavosti k učitelstvu bylo zcela přirozeno, že toto z takového vděku činilo důsledky a ponechalo náboženské učení docela těm horlivým pp. duchovním místním, hledíc si svých přechetných povinností učitelských.

Zní to trpce, ale musí to být vysloveno: Naše církevní úřady od doby zrušení konkordátu neučinily dosud dosti pro řádnou náboženskou výchovu mládeže, ani co do zlepšení metody, ani co do snahy učiniti náboženství Kristovo mládeži i lidu milým a srdečným, ve všech případnostech života všedního mravně i společensky léčícím a silícím. Věci to, které mohou býti napraveny bez újmy náboženství samého, ba na jeho rozhodný prospěch, a proti pokusům filosofů (dr. Krejčí) po vyloučení náboženství ze škol. (Příště dále.)

K —.

Školská hlídka.

Katolický spolek českého učitelstva na Moravě letos dovršuje desátý rok práce a utrpení, obětavé činnosti hloučku nadšených, ideálních žen a mužů, kteří dovedli přesvědčení své všude uplatnit, ale dovedli též tiše trpět, když netoliko z tábora odpůrců bezmezná hana a potupa metána po nás, ale i z řad nám nejblížešších nejedno slovo nelaskavé a nepřejné, ba mnohdy nebratrská rána nám uštědřena za nejlepší vůli a snahy čisté. Deset let práce a boje, zklamání a útisků minulo a nesplnila se ani jediná z výtek nám činěných, ba naopak s čistým svědomím smíme dnes veřejně prohlásiti, že družina naše hrdině obstála v boji za ideál křesťanské výchovy, jakýž tanul a tane všem na mysli, kdož přiklonili se k nám. Jindy a jinde obšírněji snad bude o pozoruhodném jubileu hovořeno a proto nebudu se dále o něm šířiti. Vždyť dnes již není jak bývalo, dnes již nikdo nepopře, že družiny naší je třeba, že nutná je a neodkladná pevná organizace učitelstva, jež stojí na stanovisku křesťanském.

Tušili a předvíдали jsme před lety, kam míří a dospěje neblahý liberalismus ve školské soustavě uplatněný. A když po katolickém sjezdě, v Brně konaném vydáno heslo: učitel nesmí účastniti se katolické manifestace, tu nám bylo jasno, že nastává neblahá doba terrorismu pro každého, kdož odváží se ukázati veřejně, že je příslušníkem katolické církve.

Že jsme se nemýlili a správně předvíдали příští události, ukázalo se brzo. Liberalismus prohlášen v táboře vládnoucí skupiny za stavovské dogma, a kdo se odvážil projevití mínění jiné, byl potupně vyloučen ze stavovské organizace, jež obratem ruky přeměněna v organizaci strany s čistě politickým nádechem protikatolickým.

Z počátku to arciť zapíráno a zastíráno z čistě taktických důvodů. Dnes však sotva se najde ještě někdo, kdož by popíral, že valná část učitelstva octlá se v proudech protikatolických, ba protináboženských vůbec, a organizaci naší

oprávněnosti snad neupře nikdo, kdož vůbec uznává nutnost křesťanské výchovy. Ba splnilo se, co řekl před léty tvůrce katolické organizace učitelské: po letech, až se všechno vyhraní v určité tvary a objeví se důsledky liberální soustavy školské ve všem a všude, žehnati nám budou mnozí za to, že v čas postřehli jsme rozvrat a uchystali útulek všem, jimž liberalistický terrorismus stane se nesnesitelným jhem. Pak stane se náš spolek střediskem českého učitelstva, jež pohlíží na své poslání s vyššího stanoviska a dílo vychovatelské opírá o světový názor křesťanský.

Projev prostějovský a všechno, což následovalo a následovati bude, obsah časopisů i slovo mluvené nasvědčují, že doba ona již nastala. Snad pochopí již učitelstvo české, že se nejedná o choutky osob, nýbrž že jde o základy kultury křesťanské a třeba tudíž rozhodnout se buď pro výchovu křesťanskou a směr náš, anebo pro výchovu protikřesťanskou. Dnes již volby jiné není.

Živel rozvratný utajený v liberalismu ostatně zhoubný vliv uplatňuje i na organizaci liberální. Drobí a rozpadává se na všech stranách, tříští se a jenom příznačná jemu zloba protikatolická udržuje jakýs celek. Přes to však roste dlouho tajený odpor všech proti všem, uplatňuje se nevidaná desorganizace a nesnesitelný terror nejméně způsobilých mohutní v činitele samovládného. Místo jednoty a shovívavé družnosti přátelské všude se udomácňuje nebývalá drsnost, nesnášlivost. Všude se žádá a vynucuje vzdělance věru nedůstojná modloslužba novodobému zlatému teleti, jež sluje — pokrokovost.

Komu se chce sledovat žalostný rozvrat, ať čte a srovná, co píší o svých nejčelnějších vůdcích časopisy liberální. Tak jak se navzájem hanobí a zneuctívají náčelníci organizace v Českém Učiteli — České škole atd. nikdy jinde neučinil odpůrce. Na důkaz, že nenadsazujeme, stůj zde úryvek obrany předsedy české organizace p. Rašína, kterýž píše v Č. Uč. (r. IX. č. 13.) mezi jiným: „Vděku jsme ovšem nečekali, ale přece se nás vždy trapně dotýkalo, že veškeré naše nejšlechetnější snažení potkávalo se u části učitelstva s potupným výsměchem, s podezříváním, ostouzením a tupením. Žádný klempíř veřejně působící nezažil tolik ostouzení od klempířů, žádný švec od ševců, co my dva učitelé od učitelů. Pověstná učitelská závist (tato nehloupější nepravost) hrála zde ovšem největší roli. Což divu, že netoužil jsem po této problematice cti a zřekl jsem se opět kandidatury. Když však zástupci všech občanských vrstev zastoupených ve II. sboru opět a opět mne žádali, abych kandidaturu přijal, aby prý volby byly klidné a jednomyslné (byl jsem před 3 r. jednomyslně zvolen), odhodlal jsem se po dlouhém váhání tuto obět přinést. Několik osobních mých nepřátel ve čtvrti (kdo by neměl nepřátel?) shánělo protikandidáta, ale nemohli ho sehnati, a jediný, který jevil jakousi chuť, p. prof. Novotný, ve schůzi úřednické přede mnou veřejně čestným slovem se zavázal, že kandidovati nebude a bude mne voliti. Pan profesor dostal ovšem svému slibu jako ta kočka, když slíbila, že nikdy nebude pojídati masa, a den před volbou kandidaturu přijal a pustil se do agitace, k níž dostalo se mu snad ani nečekané pomoci. Večer před volbou rozeslán byl všem voličům leták, hnusný to hanopis, plný lží a na cti utrhaný, nepodepsaný, a tak důkladně anonymní, že ani tiskárna nebyla na něm udána. K zákeřnému tomuto skutku propůjčila se ruka učitelská, jak ze všeho je nade vší pochybnost zřejmo. Zákeřníkům oněm nejednalo se o to, kdo bude zvolen, neboť nevěděli ještě, kdo bude proti mně kandidovati, jen jednalo se jim o to, aby to nebyl Rašín. Padoušství toto vyšetřuje k mé žalobě státní nadvládnictví a bylo by velmi prospěšné veřejné mravnosti, aby ničemní původci byli vypátráni.“

V domácím školství děje se všelicos pěkného i nepěkného.

Mnoho se mluví o vzdělání učitelstva, jak by mělo býtí přístě upraveno. Jedni navrhuji zřízení učitelské akademie, jiní horují pro vzdělání na školách vysokých. Však i v těchto věcech se názory rozcházejí a učitelstvo se seskupuje ve dva tábory. Jedni schvalují návrhy prof. Drtiny, jiní kloní se k návrhům posl. Černého. Aby se mohlo správně posoudit, oč jde, uvádíme oba návrhy, jak by konečná úprava příštího vzdělání učitelského měla býtí provedena.

Návrh prof. Drtiny :**Návrh posl. Černého :****1. Vzdělání všeobecné.**

(Po odbytí obecné školy.)

*Nižší střední škola.**Vyšší střední škola.*

(rozdružená v sekce.)

*Nižší střední škola.**Vyšší střední škola.*

(Jednotná.)

II. Vzdělání odborné.Pro *veškeré* učitelstvo :**Fakulta školská na universitě**
poskytuje:

Vzdělání theoretické v oboru hygieny, filosofie, psychologie, zvláště pedopsychologie, sociologie, ethiky a paedagogiky;

vzdělání theoretické v oboru metodiky a didaktiky, znalosti školského zákonodárství a školské organisace;

praktický výcvik vyučovací, hospitace u osvědčených učitelů, knihovna literatury odborné, museum učebných pomůcek.

A) Pro učitele a správce *obecných* škol:**Dvouletá paedagogická akademie**
poskytuje:

Základy biologie, fysiologie, hygieny, psychologie, speciální paedagogiky, ethiky, sociologie a methodologie.

B) Pro *vyšší* učitelství:

(Pro učitele měšť. škol, středních, odborných, ředitele, inspektory a profesory škol vysokých.)

a) **Dvouletá paedag. akademie**

(viz výše)

a po ní

b) **Paedag. fakulta na universitě**

s různými kursy a doplňovacími zkouškami ze zvláštních odborů. Zde budiž stanovena příslušná míra studií pro učitele vyšších kategorií škol.

V českých listech pokrokových straší persekuce učitelstva a uvádí se jako doklad, že v Místku vzpírají se proti převzetí některých osob z matiční měšťanské školy. Kdyby veřejnost znala důvody, proč netoliko Němci, ale i vlastenci místeční činili námitky proti některým osobám, zajisté by se nemluvalo o persekuci. Prohlašuje-li se za persekuci odpor proti učitelstvu, kteří nekonají náležitě svých povinností, pak v zájmu české školy je taková „persekuce“ netoliko oprávněná, nýbrž ona je nutná.

Jakož vůbec trochu vážného a klidného rozboru každé otázky v zájmu učitelstva vůbec by se doporučovalo. Jaký pak úsudek veřejnost učiní si o učitelstvu když jednoty okresní zrádcejí poslance a bouří se proti „mizerným zákonům“ — a hned na to předseda ústředí a jiní putují do Prostějova děkovat jednotlivci za záslužné řešení palčivé otázky. Trochu důslednosti a věcného názoru na věci třeba, nemá-li každý projev býtí považován za bezvýznamnou jepici náladovou.

Dlouho čekali jsme na přesnou definici zlopověstného klerikalismu, kterýž je příčinou všeho zla na světě. — Konečně dočkali jsme se rozluštění záhady. V čísle 5. „Škola našeho venkova“ píše dokazujíc, že učitel snadno může se vyhnout různým povinnostem pokud jde o náboženské projevy: „Státní úřady nejsou exekutivními, nýbrž prostě kontrolními orgány úřadů církevních. Vysvítá tedy z uvedených důvodů, že je ponecháno docela na vůli rodičů, pokud chtějí nebo nechťi děti své posílati na školní mše, zpověď, průvody a jiné klerikální obřady, a že k tomu nemohou býti nikým nuceni.“ — Zde tedy máme černé na bílém, co ten „klerikalismus“ je. Myslel-li pisatel těchto řádků a byl-li si vědom, co píše?

Pokroková logika vůbec bývá časem prapodivná. V témže čísle „Šk. n. v.“ na př. čteme jinde: „Nejdokonalejší organisace školská, nejpromyšlenější metody učebné a nejčilejší reformní ruch na poli výchovy školské budou nám vždy jen polovičním dílem, nebude-li škola opírat se o dokonalou a uvědomělou výchovu rodinnou. A právě u našeho národa, kde dosud život rodinný je silný, kde rodina není dosud rozpoutána a uvolněna škodnými vlivy nejmodernějšího života sociálního, jest nanejvýše nutno, rodinu chrániti a siliti, jakož i napomáhati ji, aby vykonati mohla svoje poslání kulturní.“

Rodina je dějištěm, kde budí a pěstují se nejvznešenější city; v rodině prýští mravní citění, v rodině pěstuje se rozum, úsudek, fantazie, zde učí se nejpřirozenějším způsobem mladší od starších, zde, v tomto malém světě sobě postačujícím a v sebe uzavřeném, roste a sílí, ale také krní a hyne mravní síla, intelektuální zdatnost nejmladší generace. — V teplé a intimní atmosféře rodiny, v láskyplném tom ovzduší prosyceném nejněžnějšími city a nejryzejším přátelstvím a láskou mohou nám vzrůstí nejušlechtlejší duše.“

Zde sami nejskvělejší obranu píšete křesťanské rodině a církvi skvělé dáváte vysvědčení a na druhé straně horujete pro zrušení vlivu církve na život rodinný a hájíte novopohanské požadavky, jež vrcholí v hesle: rozlučka a snížení manželství na pouhou smlouvu, jež smí býti zrušena právě tak lehce a bez potíže, jako na příklad smlouva o nájem, neb jiná smlouva kterákoliv. Čím pak opřete rodinu, čím zaručíte, zajistíte všechno, o čem sami tak ušlechtilé zde píšete, když rozmetáte základy, když oloupíte rodinu o posvátný svazek, jímž církev ji váže. Či snad nahradí nerozlučnost a důstojnost svátosti ta novodobá „volná láska“?

Jak by se prospělo školství a učitelstvu, kdyby místo mělkých útoků na základy společenských řádů vážně se projednávaly otázky nám všem prospěšné, jako je na příklad otázka bytová, o níž musí býti v dozírné době rozhodnuto, nemá-li nastati v učitelstvu zbědovanost nenapravitelná. V této věci by všichni měli důrazně žádati, aby za součinnosti zodpovědných činitelů byly všude opatřeny byty alespoň tak upravené, jak se předpisují zdravotními úřady pro dělníky.

Zemský sněm moravský povolil českému učitelstvu organisovanému 1000 K na prázdninové kursy vzdělávací, německému učitelstvu liberálnímu také 1000 K a učitelstvu ostatnímu — nic. Petice Katolického spolku učitelského o podporu na vychovatelský kurs vědecký byla hozena do koše. Poslanci katolického směru ukázali, že buď jsou úplně bezmocní, anebo nemají pro snahy naše porozumění.

Kulturní program liberálního učitelstva obsahuje požadavek, že školdozorci mají býti voleni učitelstvem. Současně však uveřejňují orgány směru liberálního rozpravy, v nichž dokazují učitelé, jak prý učitelé jako inspektoři se neosvědčují a jak žádoucí je, aby inspektory byli jmenováni z řad profesorů. Ani ředitelé měšťanských škol jím nevyhovují, jak četli jsme v „Nov. Obzoru“. Za doklad, jak fráse často má zastínit nedostatek kritického rozhledu a věcných důvodů.

Pomocné školy a ústavy školské pro mládež duševně zakrnělou u nás dosud jsou v plénkách. V Praze teprve na schůzi učitelstva v říjnu m. r. přijata resoluce, jež zřizování škol takových žádá. — Kdy pronikne zdravá myšlenka, že dítě slabomyslné potřebuje zvláštních škol, do měst a osad moravských? V resoluci pražské učitelstvo dokazuje, že se školami pro slabomyslné prospěje

1. slabomyslným, kteří dosud — nemajíce přiměřeného vzdělání — snášeli život plný svízeli, nevinně trpěli a byli pro společnost ztraceni;

2. veřejným školám, které po odstranění slabomyslných dětí snadněji a lépe vyhovovají budou svému výchovatelskému a vyučovatelskému úkolu;

3. rodinám, obci, společnosti, jimž nebudou již slabomyslní na obtíž, poněvadž budou v pomocných školách připravováni k samostatné výživě.

Do pomocných škol přijímají se děti slabomyslné u věku 6—9 let a děti velmi málo nadané, které po dvouleté docházce obecné školy nemohou postoupiti s dětmi duševně zdravými.

O přijetí rozhoduje školní úřad po návrhu učitelských sborův a na základě dobrozdání komise, která navržené děti vyšetří. Docházka do pomocné školy trvá do 14 let. Učební cíl její nepřesahuje pravidelně středního stupně škol normálních. Vyučování má ráz praktický a dbá pečlivě individuality jednotlivců. Na výdělkovou schopnost dětí klade se velká váha. V dobře vypravených školních dílnách vyučují se ručním pracím, tím dospívají k jistému stupni řemeslné zručnosti a vychovávají se v samostatné členy lidské společnosti. Tělesné výchově chovanců věnuje se náležitá pozornost a péče.

Také svobodná škola straší v hlavách mladých. Jenom že špatně chápají význam a dosah svobodné školy a netuší, že svobodná škola není novinkou, nýbrž hodně starý typ školy pospolitě. Ve Švýcařích na příklad mají svobodné školy a vyučují na nich řeholníci katoličtí. To je hrůza — co! V Americe jsou rovněž svobodné školy a mezi nejlepší, nejhledanější řadí se tam katolické školy farní. Podobně i Rusko chystá se povolit svobodné školy. Proč by u nás nemohly se ujet. Ale ne tak, jak si myslí mladí páni a svobodnou školu představují: my budeme ve škole učit aneb neučit kdy a jak budeme chtít a kolik budeme chtít — ale platit musí jiní. To není svobodná škola. Ve svobodné škole se vyučuje tak, jak žádají ti, jež vydržují takovou školu, a vyučuje tolik, kolik oni si přejí. Ani obec, ani země, ani říše na školu svobodnou neplatí. Nevím, zdali takovou svobodnou školu přejí si ti, kdož u nás horují pro — frasu o svobodné škole.

Pozornosti zasluhují dvě nová střediska osvětová, jež mají sice nádech liberální, ale mohou pro celek národní vykonati cenné služby, nezabřednou-li do nízkého boje protináboženského. Jistě však budou zpružinou k nové činnosti plodné. Je to Společnost paedag. musea národa českého, jež v Praze dne 5. ledna založena a Osvětový svaz den na to založený.

Za úkol vytkl si Osvětový svaz: „šířiti a povznášeti lidové vzdělání v národě českoslovanském, stránku politickou vyjímaje.

Účelu toho se spolek bude domáhati:

- a) zakládaje a zvelebujee lidové knihovny a čítárny;
- b) rozšiřuje a vydávaje dobré knihy a časopisy;
- c) pořádáním přednášek a rozhovorů;
- d) udržováním v patrnosti veškeré činnosti na poli lidové osvěty, podáváním výročních zpráv, pořizováním soupisů, vydáváním tiskopisův a pod.;
- e) zařizováním besídek pro výchovu mládeže škole obecné odrostlé;
- f) pořádáním ušlechtilé zábavy, představení divadelních, hudebních produkcí, vědeckých i uměleckých výstav a jinakou ještě podporou umělecké výchovy lidu;

g) podněcováním a podporováním, zakládáním a organisováním vzdělávacích spolků místních i krajových a sdružováním jich k společné práci vzdělávací;

h) pořádáním občasných sjezdů vzdělávacích spolků a jich členů.

Tímto programem, jenž s nadšením pozdraven, dáno je také hledisko, se kterého na důležitost i význam nové organisace pohlížeti má veškerá česká veřejnost, pokud Svaz nevybočí z vytknutých zde kolejí a bude se vystříhati nyní tak oblíbených útoků a štvanic protináboženských.

Právní poměry učitelek ručních prací byly zem. sněmem moravským upraveny na veřejných školách národních a měšťanských. Zákonem určeno u defin. učitelek minimum týd. vyuč. hod. 14. Služné na měšť. školách 1000 K, na obecných 900 K. Kvinkvenálek šest po 120 K na školách měšť., po 100 K na obecných. Upraveno též výslužné (po 10 letech 40⁰/₀, potom za každý rok 2⁰/₀). Remunerace učitelek prozat. 50 K za hodinu pro svobodné a vdovy, 40 K pro vdané. Všem platí se též cestné; působí-li ve více obcích nejméně 2 km od sebe vzdálených, 60 K, při vzdálenosti nejméně 4 km 100 K ročně, a to bez ohledu na počet hodin. Rovněž schválen návrh, aby dvouletá doba od zkoušky dospělosti byla vpočítána do pense, čímž služební doba naše o 2 léta zkrácena.

V časopisectvu odborném nastaly letos některé změny. Pelclův „Život“, kterýž byl z listů liberálních nejcennější, zanikl. Důkaz, že pro věcně psané rozборы sporných otázek není smyslu. O Nov. Obzoru, kterýž zabočil do proudů socialistických, tvrdí listy pokrokové, že se neudrží. Nově přibýly Uč. Přehled, Volná škola a Výchova rodičů, listy — až na Uč. Přehled — velmi nízké úrovně. Ve všech učitelských časopisech zůstl se bojovný směr protináboženský a hodně snížila se úroveň po stránce věcného obsahu. Přistřel se také nechutný boj o skývu. Jednomyslni jsou jenom v boji proti katolicismu.

Než i za nové éry sem tam zableskne se jasnější myšlenka. Jednou z takových lahodných jiskřiček je v České škole uveřejněný referát o Životě sv. Františka z Assisi, jež sepsal francouzsky Pavel Sabatier a přeložila Dr. M. Komínková. Referát je zářivá hvězda v pustém oceánu hněvu a záští, jež se rozlévá v tisku liberálním a proto zařadují v plném znění i z příčin jiných. Píše Č. Šk.:

„Sabatier pojímá Františka nábožensky a poeticky, a jeho kniha čte se také jako filosofická báseň. Překladatelka sama praví, že zbožnost a láska Františka z Assisi proto tak hřeje a proto je tak půvabna, že je plna poesie. František byl nejen apoštol, byl i básník. A jeho poetická mysl uchránila ho ode všech drsností askese a dala mu hluboký cit pro přírodu a veškerenstvo. Nebyl zkažen církví, od ní ničemu se nenaučil ani od jejích škol. Byl světcem-neknězem, bez poslání církve, ale svým životem, slovy i skutky vnikal do srdce i svědomí. Byl to muž, jenž v srdci svém odkryl Boha a jemu zasvětil svůj život. Byl to světec-apoštol humanity, kněz ne zevnějšku, ale kněz ducha, představitel onoho náboženství, jež nesměruje k božstvu, aby vytvořilo kult a oběti k vůli božstvu, nýbrž onoho náboženství, jež směruje k člověku, aby obrodilo jeho srdce a proměnilo svědomí. Zde „kult a modlitba přestávají býti zaklínacími formulami a stávají se reflexemi, rozjímáním a projevy mužné snahy. Kdežto v náboženství prvního druhu kleru hraje podstatnou úlohu jako sprostředkovatel mezi nebem a zemí, nemá v nás boženství směrujícím k člověku žádné role, poněvadž každá bytost sama vstupuje v přímý poměr s bohem“. František z Assisi je tedy představitelem tohoto druhého náboženství. To vystihl i vyznavatel jeho Sabatier a s nadšením filosofickým i poetickým líčí nám život světce. Jest užitečno pohřžiti se v mistrně kreslenou historii středověkého křesťanství, jest i zvláštním požitkem počísti si v knize náboženského historika-filosofa. I když vynecháme kritickou srovnávací část obsahující

téměř 100 stran, zbývá ještě skoro 450 stran vlastního životopisu, jenž místy vykazuje překrásné a cenné stati nábožensko-filosofického uvažování. Kniha tato patří mezi ony, které Ruskin počítá za knihy v pravém smyslu: je to kniha trvalého významu.“

Starému školství vážně se vytýkalo, že nepřihlíželo k různým potřebám pohlaví a spolu všechny vyučovalo. A dnes? Vracíme se k starým dobám. Tak na př. zastupitelstvo „badenského města Ueberlingen se rozhodlo, že zruší městskou vyšší dívčí školu a že připustí dívky ku společnému vyučování na realné škole. Usnesení to, jak v č. 5. „Vých. Těles.“ píše, učiněno bylo na základě příznivých zpráv, kterých se školnímu úřadu dostalo na četné poptávky na místech, kde již společné vyučování bylo zavedeno. Úsudky zněly jednomyslně v ten smysl, že společnému vyučování obojího pohlaví nelze činiti výtek, naopak působilo příznivě jak na chování, tak i na příčinnost chlapců.“

Avšak i v jiném směru ledacos „starého“ přichází ku cti. Ve Francii založili školští bratři školské pokladny vzájemné pomoci. Letos minul 55. rok od založení. První pokladna vz. pomoci mládeže školní založena v XIX. okresu pařížském. R. 1895—6 bylo sotva 10 pokladen v celé Francii, nyní je 3900. Organizace pokladen jest velmi prostá: dítě od 4. roku života ukládá každé pondělí 10 centimův (1 frank = 100 centimův = 95 halířů); z toho polovina jest pro pokladnu pensijní, polovina do pokladny nemocenské. Kapitál vzrůstá příspěvky členů čestných, subvencemi obcí a departementův a z různých darův. V případě onemocnění dostává dítě 50 cent. denně po první měsíc, 25 cent. denně během měsíců ostatních, po něž choroba trvá. Vkládá-li do 18. roku, dostává do 60. roku stáří pense 140—150 frankův; platí-li do 30. roku, bude míti od 60. r. roční pense 240 fr. Velmi vážné jsou morální výsledky těchto pokladen. Dítě se učí prakticky solidaritě i poznává názorně nutnost sdružení jednotlivců za příčinou ulehčení zápasu životního. Tyto výsledky zvláště pobádají učitelstvo francouzské k podporování Mutualité scolaire, což jim samým sice výhod nebo výdělku nepřináší, neboť musí spravovati jmění i od mládeže příspěvky vybírat. Nyní čítá sdružení uvedené **700.000** členův a jistě počet jeho stoupne, neboť vláda francouzská míní spojení veškerá sdružení podpůrná v celek za příčinou upravení práva pensijního pro dělnictvo. Učitelé měli dosti obtíží s dětmi nemajetnými, poněvadž týdenní povinnost 10 cent. byla pro ně značnou. Leč tomu odpomáhají takto: dají dítěti opatrovati úl včel, několik záhonků země, králíky, a z výtěžku této snadné práce platí si chudé děti týdenní příspěvky. I o sirotky je postaráno tím, že 75 departementův platí příspěvky za sirotky chované v sirotčincích. Mutualité scolaire došla uznání také za hranicemi. Tak zřízeny podobné pokladny ve školách belgických, švýcarských a vlašských.

Mezinárodní výměna mládeže, o níž se počíná mluvit, šťastně se octla v pohodlných vírech „protiklerikálních“. Podle Osv. Lidu je to prý nejlepší prostředek zničit ve světě ten klerikalismus:

„Děti mohly by býti zlatým mostem, jenž by překlenul národnostní propast, vždy více se šířící a prohlubující, z jejíhož dna slyšeti e pláč humanity a sarkastický smích barbarství. Výměnou dětí paralysovala by se též zhoubná činnost všelijakých klerikálních ústavů, z nichž vycházejí nám děti zmrzačené na duchu, tedy moment kulturní. Výměna dala by se v letech, kdy dívky jsou vyspělejší a národnostně uvědomělé a přinášela by jim mnohý prospěch. Synkové vraceli by se domů obohaceni netoliko cizí řečí, což znamená otevření bran k novému světu, ale též s jinými názory na otázku národnostní, na život, s novými zkušenostmi, jichž při svém povolání mohou upotřebiti ku prospěchu vlastnímu i svých krajanů. Ale při tom ať zůstanou příslušníky svého národa, jeho mravů,

víry i mluvy rodné. Neboť jinak nesplní své poslání a myšlenka utone v bahně všedních bojů.“

Těžkou ránu utrpělo školství srbské. Požár zničil v Bělehradě školské museum srbské založené a vedené učitelem Putnikovičem. Týž r. 1895 cestoval po Západě. Zejména v Čechách. Tam poznal cenu pomůcek učebních a chtěl po svém návratu do Srbska ukázati tamnímu učitelstvu jednak hojnou sbírku pomůcek i pomocných školských knih atd., užívaných na školách v západní Evropě, jednak povzbuditi je, aby také dle těchto vzorů snažilo se opatřovati školám srbským pečlivější pomůcky školní, zřídil pomoci srbského ústředního spolku učitelského, pomoci vlády a města Bělehradu pěkné školské museum, pro něž opatřoval pomůcky a knihy jak ze Srbska samého tak hlavně z ciziny. Jeho podnětem srbská vláda požádala přední evropské státy za zaslání školských knih, map, sbírek atd. a obdržela jich mnoho. Jen rakouská vláda poslala do musea bělehradského věci za několik tisíc. A co neobdržel darem od vlád a soukromých nakladatelů, Putnikovič z peněz pro museum věnovaných objednával v cizině; mnoho věci i u českých firem. V posledních letech Putnikovič, jsa vážně nemocen a nemoha vyučovati, pověřen byl ministrem vyučování jako kustos musea k uspořádání sbírek, kteréžto práci věnoval přes svou chorobu všechen čas volný. Letos dovedl uspořádání musea tak daleko, že měly se již od letoška prostřednictvím musea posílati bezplatně jednotlivým srbským školám sbírky pomůcek (hlavně sbírky nerostů, rostlin, hmyzu atd.).

Kterak roste zájem pro křesťanskou výchovu mezi Němci viděti nejlépe na mohutném rozmachu školského spolku německého ve Vídni. Soustřeďuje již 50.000 členů a za r. 1904 vydal 258.021 K na školské účely katolické.

Péče o blaho nešťastníků i u nás pozvolna se udomácňuje. V Praze založen spolek pro blaho epileptiků. Předsedkyní je kněžna Schvarzenbergovna. Zajisté spolek z nejušlechtlejších a veškeré podpory hoden.

V Německu propuknul boj proti učitelkám. Učitelé rozhodně tam vystupují proti učitelkám. Na sjezdě saského učitelstva dne 3. října m. r. v Drážďanech konaném boj vypukl veřejně. Byla tam za hlučného souhlasu schválena zpráva, v níž zpravodaj tvrdil, že škola přijímáním učitelek stává se zaopatřovacím ústavem svobodných dcer, že ženy namnoze nejsou s namáhavou prací ve škole, což dokazoval statistickými daty onemocnění učitelův (13·8%) a učitelek (38·8%) ve Vratislavi a jinde, daty o dovolené učitelům a učitelkám, čímž dokazoval, že působení učitelek není lacinější než působení učitelů. Učitelky musí býti také dříve dávány do výslužby. Referent končil slovy Dittesovými: Obecná škola potřebuje celého muže a toho potřebuje docela. Shromáždění přijalo resoluci proti zavádění učitelek do škol z důvodů výš uvedených a také z toho, že zženštěním obecné školy hrozí nebezpečí pro vývoj školy, pro její nezávislost a pro všechen národ. Tyto vývody zcela odpovídají násilnické povaze německého národa.

Učitelstvo německé v říši domáhá se také vyššího vzdělání. Žádají, aby ústavy učitelské měly sedm tříd, osnovou se rovnaly středním školám a odchovanci aby měli právo ke studiu na universitě. Na ústavech má se učit dvěma cizím řečem.

Na konec trochu číslic o našem dorostu. V zemích českých měli jsme státní ústavy učitelské: V Praze s 206 kandidáty (+ 4 proti lonsku), z nichž je v posledním ročníku 51, v Jičíně 166 (+ 3) a 41, v Hradci Králové 203 (+ 7) a 51, v Hoře Kutné 139 (— 5) a 29, v Plzni 180 (+ 5) a 41, v Poličce 150 (— 5) a 33, v Příbrami 181 (— 4) a 41, v Soběslavi 159 (— 1) a 36, v Brně 183 (— 8) a 48, v Příboře 180 (— 17) a 45, v Kroměříži 174 (— 1) 45, v Polské Ostravě 78. Ve všech je kandidátů 1999 (+ 117), v posledním roč-

níku 461. České ústavy učitelek jsou v Praze s 240 kandidátkami, v posledním roce 59, v Brně 170 (— 1) a 44. Na ústavech moravských a na ústavě slezském je němčina povinná. Němci mají v Čechách 8 ústavů pro učitele, na Moravě 2, ve Slezsku také 2; na nich jest 1855 (+ 94) kandidátů, v posledním ročníku 408. Německé ústavy učitelek jsou v Čechách 1, na Moravě 1 a ve Slezsku 1 a mají 514 kandidátek (— 4), z nichž je 151 v posledním ročníku.

Nebojte se býti samostatnými mysliteli! Bude-li myšlení vaše mohutné, přinutí vás věda k víře v Boha, jenž základem jest náboženství. Poznáte, že věda není odpůrkyní náboženství, ale jeho podporou!

60. narozeniny Svatopluka Čecha oslavoval v měsíci únoru t. r. svorně celý národ. Krásně uctily památku Čechovu školy naše, všude použito bylo dne narozenin jeho k vděčným výkladům a vzpomínkám na ušlechtilou jeho povahu a vzácná díla básnická. Kéž čistá poesie Čechova odvrací mladé pokolení od vášnivých sporů a půtek strannických, jimiž tolik trpí doba přítomná a vede je k vážné práci!

Reformy učitelských ústavů dožaduje se netoliko učitelstvo české, nýbrž i německé. Svaz německého učitelstva rak. usnesl se ve výborové schůzi dne 2. listop. 1905 v Brně konané na tom, aby pro příští vzdělání učitelů byla zavedena reformovaná 4třídní měšťanská škola, reformovaná vyšší škola střední a zvláštní oddělení na filosofické fakultě universit. Vzdělání praktického má se nabývat na zreorganisované škole cvičné. Dokud toho nebude, tedy pro přítomnost navrženo: rozšíření učitelské ústavy o 5. ročník, přípravné vzdělání na úplné škole měšťanské nebo nižší střední, učivo paedagogií uvést ve shodu s učivem vyšší střední školy, tak aby kandidátům bylo umožněno vstoupiti na vysokou školu; zavést na paedagogiích jednu moderní řeč, odstraniti hru na klavír a na varhany, pak polní hospodářství, ustanovovati na učitelské ústavě učitele buď akademicky vzdělané nebo učitele vykonavší zkoušku před zvláštní komisí státní, snížit počet kandidátů v ročníku na 30, zřídit zvláštní kursy jednoroční pro absolventy středních škol, uvolniti disciplinární řád, zvláště ve vyšších ročnících, aby si kandidáti zvykali samostatnosti a společenským formám. Na vysokých školách má býti zřízena stolice pro paedagogické vědy a mají na ně míti přístup i absolventi učitelských ústavů. Pro vzdělání učitelů měšťanských škol mají býti zvláštní dvouleté kursy na universitách.

Koedukace na učitelském ústavě. Na učitelském semináři v Rüsnachtě ve Švýcařích jsou dívky vyučovány společně s chovanci, bývá jich však přijímán menší a omezený počet.

U nás je povolen dívkám přístup na střední školy k privátnímu studiu. Potom mohou konati zkoušky na státních ústavech. Tento způsob ujímá se zvláště na Moravě. Studuje u nás 19 dívek na gymnasiích.

V Německu mají koedukaci v Darmstadtě, Delmenhorstu, Oldenbursku a v Ueberlingen.

Změny v ministeriu kultu a vyučování. Sekční chef Bedř. Stadler von Wolfersgrün odešel na odpočinek a místo něho povolán za sekčního chefa posavadní ministerský rada Maxmilian rytíř Husarek z Heimlein. Tím stala se změna i v rozdělení agendy mezi sekčními chefy. Nejstaršímu sekč. chefu Jos. Kaněrovi kromě školství obecného připadlo i školství střední, dru. Josefu Cwiklinskému zůstalo vysoké školství, hr. Maxm. Wickenburgovi přiděleno průmyslové a umělecké školství jakož i stavební záležitosti veškerého školství, dru. Hussarkovi přiděleny záležitosti kultu katolického náboženství, pensijní a stipendijní. Referát pro obecné školství (dep. XII.) dostal min. rada Wiener místo min. rady Heidlmaira, který převzal posavadní referát min. rady ryt. Hussarka (dep. I.).

Polské učitelstvo nemá na různých ustláno. Od let domáhá se zvýšení platů, aby aspoň poněkud slušně mohlo býti živo — ale dosud nadarmo. Jediné co sněm haličský pro učitelstvo učinil bylo, že těm učitelům, kteří mají četnou rodinu, dal jednou pro vždy almužnu 100 K t. j. jedno sto korun. A naděje na polepšení není; vždyť ve sněmu řečeno bylo, že „domáhání se zvýšení platu nevyšlo ze skutečné potřeby, nýbrž bylo výsledkem pokoutné agitace“. A nikdo se učitelstva nezastal. Ba do konce nazváno podávání petic „orgiemi“, ale na druhé straně slíbena podpora úředníkům státním, kteří mají dvakrát větší platy nežli učitelé.

Konal se proto sjezd veškerého učitelstva haličského ve Lvově dne 1. února t. r. Kollegové rusiňští prohlásili se pro společný postup s učiteli polskými. Nesúčastnilo se sjezdu učitelstvo krakovské.

V Krakově počátkem roku školního 1906/7 se schválením zemské školní rady má býti otevřena IV. tř. při chláp. měšťanské škole na zkoušku jako kurs doplňující pro ty žáky měšťanských škol, kteří chtějí pak postoupiti do jiných vyšších ústavů. Učivo v nižších třídách probrané má se prohloubiti a v paměti utvrditi.

„Przeglad higieniczny“ stěžuje si velmi na to, že mnoho dětí povinných školou ve Lvově 657 dětí živi se pochybným zaměstnáním — 130 hochů a 45 děvčat kolporterstvím. Po ulicích a v noci po hospodách nižšího řádu prodávají pohledy etc. a propadají předčasně zkáze tělesné i mravní. Jak daleko sahá taková zkáza, ukazuje statistika: 33 trestáno pro krádež, 17 výstupků proti mravnosti, 47 případů vzpurnosti a 3 případy nemoci venerických u děvčat 9, 11 a 12leté. Že případů podobných bude více, není pochybnosti. Okresní školní rada lvovská učinila kroky, aby zamezila další takové chorobné zjevy a o pomoc žádala konsistoř římsko- i řecko-katolickou.

Úpadek mravnosti v mládeži bije v oči samým svobodomyšlným. Aby „obrození byli jednotlivci a národ s čistým životem“, založen minulého roku dvoutýdenník „Czystość“ v Krakově, který má spojití všechny, jimž leží na srdci mravnost lidu a národa. Většinu článků píše sám redaktor a vydavatel, jehož vůdčí myšlenkou jest: třeba býti čistým, dokud se člověk nespojí s ženou milovanou.

—a—

Spořitelny pro mládež dle hollandského způsobu. V četných obcích v Holandsku dostane se každému novorozenci darem od obce spořitelní knížky s nejmenším vkladem, jaký je při místní spořitelně ustanoven. Vklad tento smí býti vyzdvižen až po ukončeném čtrnáctém roce dítěte. V případě, že by rodiče pro dítě na jeho spořitelní knížku ničeho neuklá-

dali, případně tento základní vklad zpět obecnímu úřadu i s úroky. Tento způsob spoření těší se v Holandsku veliké oblibě. — Věru bylo by i u nás velmi prospěšné, kdyby rodičové nebo kmotři dali novorozeněti do vínku místo různých dáreků spořitelní knížku se vkladem jakýmkoliv, jež by rodičové dle možnosti byť sebe menším obnosem rozmnožovali, a dítě, až by vrostlo do školských let, jistě by se staralo dále, aby úspory jeho rostly. Tím bychom nemálo přispěli k tomu, aby se mezi našinci rozmohla větší vážnost peněz, abychom si již v mládí připravili jistý kapitálek, který mnohdy státi se může předmětem k podnikavosti, již se nám tolik nedostává. Takovým způsobem bez velkých starostí může se mládeži připravit věno anebo, ukládá-li se již od nejútlejšího mládí měsíčně třeba po koruně do fondu Františka Josefa v Praze, pak ve stáří jako bychom našli zaopatření v pensínce nemalé.

Učitel obecné školy čestným doktorem. Filosofická fakulta university Curyšské jmenovala učitele obecné školy Kašpara Hausra ve Winterthuru čestným doktorem filosofie za výtečné práce v oboru místního dějepisu.

Zemským dozorcem učitel obecných škol. V Záhřebě jmenován byl bývalý učitel obecných škol Pavel Oreškovič zemským inspektorem školním. Učitelstvo uvítalo jej na ten úřad jako spoludruha.

28. března, den narozenin Komenského, nejlépe oslavíte, zašlete-li příspěvek na sirotčinec Katolického spolku českých učitelů na Moravě.

Upozorňujeme ct. spolky a přátelé moderní četby vůbec na vložený do dnešního čísla skupinový prospekt knih, vydaných nakladatelstvím Josefa Pelcla v Praze II.; doporučujeme seznam ten laskavé pozornosti.

Literatura a umění.

Moravské národní kroje. V díle II. vydání dvojdílného části druhé nových čítanek pro školy obecné nalézá se čl. 78. „Moravské kroje národní“ od Fr. Krátkého, jehož výklad bez názoru zůstal by hluchým a planým. Nové školní čítanky vůbec podávají množství článků, k nimž naše obecné školy, dosud na pomůcky chudé, živého názoru nemají. Proto každá nová práce v tomto oboru měla by péčí učitelstva co nejrychleji nalézt cestu do našich škol. Ke článku Krátkého vydal Fr. Hrnčíř, učitel v Nymburce, dva obrazy: Národní kraj hanácký a Národní kraj slovácký. Oba obrazy malovala prof. Zdeňka Vorlova. Obrazy provedené nádherným tiskem trojbarevným, tištěny jsou na krásném papíře křídlovém u velikosti 40×56 cm; vlastní obraz 23×31 cm. Na každém obraze jsou dvě postavy, dívčí a jinošská; jsou dostatečně veliké, po celé třídě viditelné, tak že jako názor poslouží ve škole velmi dobře. Jméno umělkyně ručí nám za to, že obrazy jsou dokonalým dílem uměleckým. Naše školy, zvláště měšťanské, užívají dosud za pomůcku k národopisnému vyučování německých výrobků nedokonalých,

ba český cit urážejících (s kořalkou a pivem v ruce!) Nyní konečně máme práci, kterou malovala česká umělkyně, jejíž rytiny provedl český ústav umělecký Husníka a Häuslera na Žižkově, kterou vytiskl český chromotypický ústav J. B. Zápotočného v Rokycanech a kterou svým nákladem vydal český učitel. Jak se dovídáme, má p. Hrnčíř další originály obrazů moravských krojů (valašský a horácký) ze štětce Vorlové a dva obrazy českých krojů (chodský a plzeňský) od Mik. Alše v rukou. Bude je moci vydat teprve tehdy, až alespoň část nákladu obou hotových obrazů bude rozprodána. Cena jednoho obrazu je stanovena na pouhou 1 K i poštou.

Ladislav Nágl: Ze světa ptačího. Čítanka o ptactvu a jeho ochraně. Za 1 K 50 h. Vyznamenána první cenou na výstavě v Bydžově. Spisovatel vytknul si za úkol podati učitelstvu i mládeži přebohatou a levnou sbírku nových, poutavých a skutečně cenných článků, básní, písní, popěvek, říkadel a p., hodících se znamenitě k vyučování přírodopisnému, hlavně pak k výkladům zákonův a nařízení o ochraně a užitku ptactva i k vyučování slohu směrem psychologicky a individuálně založenému. Čítanka v této úpravě hodí se též za krásný příležitostný dárek mládeži a do školních knižnic.

Nakladatel EMIL ŠOLC, knihkupec v Telči. Obchod uměleckými předměty a hudebninami.

Provolání ze Sboru „Matice České“.

„Matice Česká“, založená našimi nejpřednějšími křisiteli za dob české vědecké práci zcela nepříznivých, udržovala po dlouhá léta téměř samojediná vědecké vzdělání řeči a literatury české.

Za dobu svého trvání vydala celou řadu poučných a vědeckých spisů, z nichž mnohý jest a zůstane chloubou a ozdobou českého písemnictví.

I novější dobou vyšlo péčí „Matice České“ nejedno znamenité, vědecké dílo, jež i širší obecnost s povděkem přijalo.

Za dřívějších dob byla „Matice Česká“ ve svém úkolu vydatně podporována vlasteneckým obecnstvem samým, jednak odkazy, hlavně však tím, že hojně přistupovalo za její členy.

Dnes s politováním to nutno vytknouti, se tak neděje tou měrou, aby „Matice Česká“ mohla bez nesnází vyhověti svému úkolu, zvláště když obecným snížením míry úrokové příjmy její o celou třetinu se ztenčily a výdaje tiskové a za papír dobře o celou třetinu vzrostly.

I naděje se „Sbor Matice České“, že vlastenecké obecnstvo majíc na paměti, co již ústav náš založený Palackým, Jugmannem a Presslem vykonal a jak důležité jest působení jeho o rozvoj naší literatury, rozmnoží svou přízeň k němu a že hojným počtem přihlásí se za členy „Matice České“.

V tom není žádné oběti, neboť za nevelký vklad (52 zl. 50 kr. = 105 kor.), jež možno i ve lhůtách spláceti, poskytuje „Matice Česká“ svým členům každý rok knih, jichž cena obyčejnou míru úroků několiknásobně převyšuje.